

vårt försvar

FÖR FRED, FRIHET, FRAMTID

Nr 3 2011 oktober

**Tema:
Försvaret ett år
efter valet**

Ny spänningsroman

Operation Nordvind handlar om en f d officer vid specialförbandet SSG och en kvinnlig analytiker som dras in i en dödlig jakt på terrorister med tusentals svenska liv som insats. Boken är skriven av Kaj Karlsson, reservofficer, utbildad vid kustjägarna och SSG.

Boken säljs primärt hos nätbokhandlare och kan köpas hos Ordochbok.se (137 kr), Bokus.com (140 kr), Bokia.se (144 kr) samt från Adlibris.com (149 kr). Den kan även beställas signerad direkt från författaren för 149 kr plus frakt.

Beställningen skickas till
order@aldabergr.se

vårt försvar

FÖR FRED, FRIDET, FRAMTID

allmänna försvarsföreningens tidskrift.
Debatt om säkerhetspolitik och totalförsvaret.
Utkommer med fyra nummer per år.

Ansvarig utgivare:
Maria Nyberg Ståhl

Redaktör:
Tommy Jeppsson

Redaktion och expedition:
allmänna försvarsföreningen,
se nedan.

Redaktören personligen:
Bodängsvägen 23, 760 10 Bergshamra
Tfn: 070-546 05 68
e-post: jeppsson.tommy@hotmail.com

Redaktionskommitté:
Redaktör Olof Santesson, ordförande
Generalsekr. Stefan Ring, aff
Redaktör Tommy Jeppsson

Prenumeration: 200 kr/kalenderår

Lösnummer: (beställs hos expeditionen)

Annonser: Redaktionen

Annonsspriser:
Helsida: 4.800 kr Halvsida: 3.000 kr
Kvartsida: 2.100 kr Åttondelssida: 1.500 kr

Fyrfärg:
Helsida: 9.300 kr Halvsida: 7.500 kr
Kvartsida: 6.500 kr

Layout och sättning:
Annette Hofvander, Text å Form AH AB

Tryck:
Tryckerigruppen AB, Uppsala
Tidningens uppfattning framgår av ledarsidan.
För åsikter framförda i övrigt redaktionellt material
svarar respektive författare.

aff

FÖR FRED, FRIDET, FRAMTID
grundad 1890

allmänna försvarsföreningen: aff är en ideell förening, fristående från myndigheter och politiska partier. Föreningens ändamål är att aktivt delta i den säkerhets och försvarspolitiska debatten genom föredrag, diskussioner och seminarier för att främja Sveriges förmåga att möta såväl militära som andra former av samhällshot.

Ordförande: Maria Nyberg Ståhl
Vice ordförande: Bengt Axelsson
Generalsekreterare: Stefan Ring

Expedition:
Telefon(svarare) 08-678 15 10.
Fax: 08-667 22 53
Postadress: Teatergatan 3, 5 tr
111 48 Stockholm
Bankgiro: 482 8885
Plusgiro 127 11-8
E-post: aff@aff.a.se
Hemsida: <http://www.aff.a.se>

allmänna försvarsföreningen vill verka för en försvarsdebatt med god spridning. Publicering av artiklar införda i **vårt försvar** medges med angivande av källan. Ekonomiska villkor avtalas med respektive författare.

innehåll

Nr 3 2011 Årgång 122

I en Försvarsmakt med hel- och tidvis tjänstgörande soldater och sjömän kommer professionalismen hos den enskilde individen i fokus.

Foto: Försvarsmakten/Kjell Enqvist

Läs:

Robert Egnells och Jacob Westbergs artikel "Varför har vi en försvarsmakt?" på sid. 26.

Foto: Marcus Boberg/Försvarsmakten

Ledare:

Försvaret i politiken 4

Tema försvaret ett år efter valet:

Peter Hultqvist: Stora utmaningar ligger framför oss 5

Cecilia Widegren: Ny tid i svenskt försvar 8

Torbjörn Björlund: Negativt för försvaret 10

Staffan Danielsson: Analysera militära samarbetet 12

Mikael Oscarsson: Ekonomin måste följa uppdraget 14

Debatt:

Olof Santesson: Ihåligt Nato slog Khadaffi 16

Hodder Stjernswärd: Otakt 17

Reportage:

Per Lunge: NBG 11 avvecklad 17

Debatt:

Bo Hugemark: Måndag klockan tolv 18

Bo Richard Lundgren: Dödförklara totalförsvaret! 20

Carl Björemann: General Diesens svenska paralleller 22

Litteratur:

Johan Tunberger: Dubbelpolitiken avklädd 24

Varför ett försvar:

Robert Egnell och Jacob Westberg:
Varför har vi en försvarsmakt? 26

Terrorism:

Wilhelm Agrell: Att svara med rätt mynt 30

Turkiet:

Erik Cornell: Sviktat Turkiets västanknytning? 33

Nästa nummer, 4/11, utkommer 9/12.
Manusstopp 24/10.

Försvaret i politiken

Det är med stor tillfredsställelse som **vårt försvar** i detta nummer välkomnar fem medlemmar ur försvarsutskottet som ger sin syn på läget i försvarsfrågan ett år efter valet.

I försvarsplaneringssammanhang är ett år en kort tid. För en försvarspolitik representerar samma tidsrymd $\frac{1}{4}$ av en mandatperiod. För försvarsplaneraren är långsiktighet av stor betydelse, bland annat för att man ska få balans mellan och inom de olika kapaciteter som konstituerar den nivå på kvalitet som Försvarsmakten kan uppvisa. Försvarspolitikern å sin sida arbetar normalt inom en kortare tidsmässig horisont och det blir då tämligen självförklarande att vederbörande önskar uppnå resultat inom ramen för den tid som är tillgänglig.

Därmed inte sagt att det måste existera ett spänningsförhållande mellan de individer som arbetar inom dessa olika tidshorisonter. Sakfrågorna blir styrande för grad och art av samsyn. Det som för närvarande kommuniceras som Försvarsmaktens enskilt viktigaste fråga, personalförsörjningen, måste erhålla framgång såväl kort- som långsiktigt. Här kan en tydlig samstämmighet konstateras mellan politiker och försvarsmaktsledningen i ambitionerna att verkligen lyckas. Alternativen till framgång verkar vara få eftersom någon "plan B" inte verkar existera i det fall nuvarande personalförsörjningskoncept skulle haverera.

Om samsynen i ambitionen att lyckas med personalförsörj-

ningen existerar mellan politiker och den militära ledningen, kan en viss dissonans skönjas i frågor som rör tillväxttaket för försvarsmaktskonceptet som helhet och som till inte ringa del har personalförsörjningen som utgångspunkt. Försvarsministerns uttalande i samband med Folk och Försvars konferens innevarande år i Sälen att Försvarsmakten i slutet av 2014 skall ha cirka 50 000 soldater och sjömän gripbara inom en vecka. Beskedet är optimistiskt, bland annat beroende på att något lagstöd ännu inte finns för att kunna kalla in gruppen tidvis tjänstgörande soldater och sjömän. Tidigast beräknas ett sådant lagstöd finnas under andra halvåret 2012, varmed också är sagt att det kan komma senare. Konsekvenserna av detta är små för marinen och flygvapnet eftersom dessa baserar sin personalförsörjning på i huvudsak fast anställd personal men för armén kan konsekvenserna bli desto större då den största andelen tidvis tjänstgörande soldater återfinns här till ett antal av cirka 6 000.

Från operativa utgångspunkter innebar försvarsministerns deklaratoriska optimism att Försvarsmaktens förband skall vara tillgängliga, användbara, samövade och ej kräva återtagning. Givet ekonomiska realiteter, att största delen tidvis tjänstgörande soldater har armén som hemvist och utifrån bedömd personell tillväxttakt, kommer cirka 30% av markstridsförbanden att vara samövade och således uppfylla de politiska ambitionerna. I bästa fall kan ca 65% av armén vara bemannad

i slutet av 2014. Klyftan mellan tillgängliga förband och de som fortfarande befinner sig under utveckling kommer således att vara problematisk och återspeglar den bumerangeffekt som härrör från att ett personalförsörjningssystem har införts som saknar ett robust lagstöd för att fungera och som i tillägg har en attraktion hos arbetsmarknadens aktörer som inte är övertygande.

En annan problematisk fråga inför 2014 är det återkommande mantrat med Försvarsmaktens ekonomi. I det underlag som Försvarsmakten lämnade till regeringen 2009 angavs att, utgående ifrån en i stort proungerad ram krävs strukturella förändringar för att uppnå ekonomisk balans. Konkret handlar det om nedläggning av ett större arméregemente, en flygflottilj och tio utbildningsgrupper. I dagsläget verkar frågan om förbandsnedläggningar vara en icke-fråga på den politiska dagordningen. Härnäst förutsattes i underlaget från Försvarsmakten att stödutredningen skulle ge en besparing i storleksordningen två miljarder kronor. Den frågeställning som då osökt infinner sig är – när tidigare har motsvarande besparingsambitioner gett förväntad effekt? Sammantaget med den inte helt realistiska bedömningen om fördyringar i personalförsörjningssystemet finns hög grad av risk för att Försvarsmakten efter 2014 inte nått uppställda politiska mål vare sig kvalitativt eller kvantitativt och i tillägg skall fortsätta utvecklingen med ett utgångsläge som innebär underfinansiering. ■

Peter Hultqvist:

Stora utmaningar ligger framför oss

Försvarsutskottets ordförande Peter Hultqvist. Foto: Per Lunge

Sverige behöver en robust och väl fungerande försvarsmakt. Det kräver en fungerande rekrytering av soldater/personalförsörjning. Den är kärnan i hela systemet. Om den sviktar så kan det få avgörande negativ betydelse för Försvarsmaktens möjlighet att fullgöra sina uppgifter. Med all kraft måste risken för en sådan utveckling motarbetas.

Därför är det av största vikt att de brister som nu blir allt tydligare i det nya systemet för att bemanna försvaret tas på allvar. Det måste omedelbart göras en seriös utvärdering av situationen efter det första år som nu gått. Från socialdemokratiskt håll markerade vi behovet av detta redan när riksdagen tog beslutet om att gå från värnplikt till yrkesförsvaret.

Personalförsörjningen

Utfallet av rekryteringen av s k kontraktssoldater som tjänst-

gör tidvis i försvaret och har sin bas i ett civilt arbete visade sig bygga på felaktiga redovisningar och allt för optimistiska förutsägelser. Den officiellt rapporterade siffran i våras på 2 447 rekryterade soldater på interimskontrakt visade sig i verkligheten vara 300 vilket är mycket anmärkningsvärt. Totalt ska 9 200 kontraktssoldater rekryteras. Om detta inte kan rättas upp på något sätt är försvarets personalförsörjning i allvarlig fara.

Det vore nu klokt att försöka komma överens med arbetsmarknadens parter om villkoren för de framtida kontrakts-soldaterna. Ska systemet fungera krävs det en positiv anda där arbetsgivare och fackliga organisationer är stödjande och inte motverkande. Därför måste det tas initiativ till överläggningar som öppnar för en sådan utveckling. Vi är långt ifrån denna punkt idag och försvarsminis-

tern har här ett ansvar och en given uppgift att söka hållbara lösningar.

Jag vill se ett öppet förhållningssätt kring tjänstgöringstidens längd, ersättningsnivåer, krav på internationell tjänst och tjänstgöringens innehåll. Det är viktigt för att systemet ska kunna utvecklas så att planerade nivåer på rekrytering kan uppnås. Att nu ha ett alltför fyrkantigt och självsäkert förhållningssätt löser inte problemen.

Folklig förankring

Det är för oss socialdemokrater mycket viktigt att försvaret inte successivt förändras så att dess folkliga förankring tunnas ut. Även detta perspektiv bör omfattas av de strategiska analyser som nu måste genomföras. Vad som kan göras inom ramen för de 40 bataljoner från norr till söder som de nationella insatsstyrkorna (hemvärnet) utgör öppnar för intressanta perspektiv. I hemvärnet finns en resurs som idag är spridd över hela landet men som i den försvarspolitiska diskussionen knappt omnämns. Både när det gäller framtida rekrytering till försvaret och utbildningsinsatser kan denna organisation tillsammans med utbildningsgrupperna ges en starkare roll.

Risker

Det är nu också angeläget att på allvar undersöka risken för att yrkessoldater inte fullgör hela sin kontraktstid som är beräknad till 6–8 år. Lönenivåer, utvecklingsmöjligheter samt tjänsternas långsiktiga attrak-

Foto: Alexander Gustafsson PAS/Försvarmakten

Peter Hultqvist betonar vikten av att det nya personalförsörjningssystemet blir framgångsrikt. Uttryckt med andra ord – människan är Försvarmaktens viktigaste resurs.

tionskraft är här sådant som måste utvärderas. Avhopp i förtid kommer att skapa nya utbildnings-, övnings- och rekryteringskostnader. FOI har bl a varnat för risken för ett ekonomiskt underskott på storleksordningen 1–1.5 miljarder kronor i den nya personalför-

sörjningen. I dagsläget återstår totalt över 10 000 befattningar att tillsätta inom försvarets nya organisation. Det är alldeles för tidigt att sprida bilden av att allt flyter friktionsfritt.

Ekonomi

Det kostnadstryck som finns

inom Försvarmakten på både personal- och materielsidan riskerar att få stora konsekvenser. Inte minst en eventuell uppgradering av JAS kommer att göra trycket än hårdare. Redan nu har Försvarmakten aviserat behov av resurstillskott inför kommande år.

Vad som kan krävas är att försvarets verksamhet hanteras på ett mer analytiskt sätt än vad som varit fallet under senare år. En viktig insikt är att det inte råder något linjärt förhållande mellan insatta ekonomiska resurser och försvarsförmåga. Därför måste arbetet med att identifiera och åtgärda ineffektiviteter i verksamheten intensifieras. En annan viktig del är ett mer reflekterat förhållningssätt till försvarspolitiken där den ekonomiska ramen relateras till vilka uppgifter Försvarsmakten är satt att lösa. Den kan inte bara preciseras med ett alexanderhugg i en forcerad budgetprocess, utan tanke på konsekvenserna.

Just nu är läget sådant att inställda och färre övningar samt ett ifrågasättande av den bredd i kompetenser som försvaret idag omfattar successivt kan bli verklighet. Den bredd som idag präglar samtliga vapenslag är viktig att värna om och utveckla. Det är avgörande, särskilt från det perspektivet att Sverige är och ska vara militärt alliansfritt.

Säkerhetspolitiken förändras

Vikten av bredd demonstreras inte minst av det faktum att det säkerhetspolitiska läget successivt förändras. Vi ser nu en utveckling där klimatförändringarna driver fram ett nytt säkerhetspolitiskt läge i Arktis. Även om Sverige inte har några egna intressen i området så berörs vi av det förhållandet att flera länder, bl a Ryssland, nu aktiverar sig med sikte på att säkra naturtillgångar som blottläggs genom att isen smälter. I det perspektivet så blir samarbetet i norr mellan Sverige, Finland och Norge än mer viktigt. Det svenska försvarets subarktiska kompetens är som ett exempel därför viktig att utveckla och bevara.

Vi ser också att utvecklingen i Östersjön kommer att ställa ökade krav på såväl försvarsmakten som civila myndigheter. Östersjön är idag ett hav

som omfattas av stora mängder oljetransporter men också en ökad rysk militär övningsverksamhet i närområdet. Det är av stor vikt att alla stater kring Östersjön deltar i gemensamma övervaknings- och säkerhetsarrangemang för att förebygga och undvika miljökatastrofer.

Men från svensk sida är det också viktigt att markera att Gotland inte är ett säkerhetspolitiskt underskottsområde, Sådant som frekvent övningsverksamhet och militär närvaro, förstärkt hemvärn samt utbildningsverksamhet inom alla vapenslag kan vara rimliga åtgärder. Även här finns det anledning att peka på vikten av flexibilitet och tillgång till en mängd kompetenser.

Materielförsörjningen

Just Försvarsmaktens bredd har också en stark koppling till materielförsörjningen. Vikten av att bibehålla och utveckla den svenska kompetensen när det gäller försvarsmateriel är därför av stor vikt. Regeringen har här i förhållande till EU ett mycket stort ansvar för att säkerställa det svenska s k säkerhetsintresset. Säkerhetsintresset är kopplat till sådana försvarssystem som är att betrakta som unika och avgörande för det svenska försvarets kapacitet. Det kan undantas från EU:s upphandlingskrav. För att värna den svenska försvarsindustrins utvecklingsarbete så är det avgörande att regeringen här agerar aktivt och tar ansvar. Vikten av detta har uttalats av riksdagens försvarsutskott.

Internationaliseringen

Det svenska försvaret verkar i en allt mer internationaliserad miljö. Självfallet ska vi samverka med andra länder och organisationer. Men vi har vår militära alliansfrihet som bas för detta arbete som också ingår i en strategi för svensk säkerhet.

Nato är en av dessa samarbetspartners. Medlemskap är dock inte aktuellt eftersom

flera Nato-länder har bruk av kärnvapen som en viktig del i sin försvarsstrategi, våra möjligheter att trovärdigt driva konfliktförebyggande arbete minskar, vår möjlighet att trovärdigt verka för nedrustning och mot kärnvapen försämrats och självständigheten att driva en egen försvarspolitik där vi själva utformar försvarets storlek och inriktning likaså. Dessutom så finns inget stöd för ett Nato-medlemskap hos det svenska folket.

Sverige ska fortsätta det aktiva engagemanget och deltagandet i internationella insatser inom ramen för FN, EU, Nato och OSSE. EU har utvecklat sin kompetens att leda alltmer komplexa operationer. Sverige har deltagit i praktiskt taget alla fredsfrämjande insatser som EU genomfört.

Även om försvarets huvuduppgift alltid ska vara att värna svenska intressen och det svenska territoriet så ska vi självfallet vara beredda att medverka i internationella missioner som har den internationella folk-rätten och ett FN-mandat som grund. Det är ett synsätt som följer svensk säkerhets- och utrikespolitisk tradition.

Avslutning

Att klara de utmaningar som den nya personalförsörjningen ställer, det underliggande ekonomiska trycket i försvarsmakten, behovet av att bibehålla bredden i försvarets kompetens, värna det svenska säkerhetsintresset och samtidigt bidra internationellt men ändå med integritet klara den svenska militära alliansfriheten ställer stora krav. Men om vi öppet vågar se och erkänna problemen så har vi stora möjligheter att klara utmaningarna. Då kan vi också värna om och utveckla mycket av den fina kompetens och det goda engagemang som finns inom det svenska försvaret. ■

Peter Hultqvist (s) är ordförande i riksdagens försvarsutskott.

Cecilia Widegren:

Ny tid i svenskt försvar!

Författaren i JAS 39 Gripen. På väg att få åka riktigt fort.

Foto: John Lidman

Alliansregeringen reformerar stegvis svenskt försvar i en ny tid. Mandatperiodens viktigaste uppgift är att successivt genomföra 2009 års försvarsbeslut och fortsätta utveckla det till ett tillgängligt, användbart och flexibelt insatsförsvar. Mot detta stod en splittrad opposition som ville skära 2 miljarder årligen i försvarsbudgeten och som var djupt oeniga i viktiga försvarsfrågor. Med förnyat förtroende från väljarna fortsätter nu alliansregeringen arbetet med att reformera försvaret och stärka Sveriges försvarsförmåga.

Framtidens medarbetare

Den största och viktigaste delen av försvarsreformen är den nya personalförsörjningen. Det

Cecilia Widegren vid en amerikansk Black Hawk på Campen Northern Lights, Afghanistan.

Foto: Christer Winbäck

är inget som ska vara klart i dag, utan växer fram dag för dag. Det är inte bara en försvarsreform utan en samhällsreform där många kommer att engageras.

Sedan årsskiftet har de första utbildningsomgångarna genomfört den nya grundläggande

de militära utbildningen GMU. Till de första utbildningsomgångarna var det 22 000 sökande till 2 400 platser. De frivilligt rekryterade soldaterna har hittills haft bättre resultat i tester och urval än de senare värnpliktsomgångarna. Andelen soldater i den första utbildnings-

omgången som valde att övergå till anställning i Försvarsmakten uppgick till 90 procent.

Den nya insatsorganisationen med förband användbara för försvarets alla uppgifter oavsett var dessa behöver utföras – i landet, i närområdet eller i världen – kommer att vara intagen 2014. Förbanden kommer att fyllas på med soldater under de följande åren. En av Försvarsmaktens viktigaste utmaningar som en av Sveriges största kommande arbetsgivare är förutom det även att attrahera fler kvinnor till försvaret.

Väl övat försvar

Det nya försvaret blir ett övat försvar – på alla nivåer. Heltidsanställda kommer att öva och göra insats på heltid. De tidvis tjänstgörande kommer med jämna mellanrum in för övning och insats. Krigsförbandsövningar planeras redan i höst för tidvis tjänstgörande soldater. Hela organisationen kommer att vara genomövad 2019. Detta är en tydlig förbättring mot tidigare.

Under värnpliktsystemet var försvaret inriktat för ständig grundutbildning av värnpliktiga soldater. Då 70 procent av soldaterna lämnade försvaret mycket snabbt efter fullgjord utbildning tvingades Försvarsmakten till betydande och kostsamma utbildningsinsatser för att kompensera för nyutbildade soldater som redan lämnat försvaret.

Med anställda soldater kommer kunskapen och erfarenheter att bibehållas. Soldater i förbanden roteras individuellt för årskullsvis som under värnpliktsystemet. Förbandens förmåga och kvalitet blir därmed hög och jämn över tid. Därigenom blir Försvarsmaktens personalförsörjning betydligt mer effektiv.

Det var länge sedan värnpliktiga repetitionsutbildades i större omfattning. Övning på högre nivåer kommer nu att ske regelbundet, också tillsammans med andra nordiska

länder. Därigenom kan vi löpande öva till exempel brigadledningsförmåga kostnadseffektivt. Finland och Danmark planerar nedskärningar av försvaret med cirka 10 procent, så samövning är viktigt också för dem.

Nato värderar Sveriges försvarsförmåga

Under första hälften av 2011 genomförde Nato en omfattande utvärdering av den pågående försvarsreformen och Sveriges försvarsförmåga inom ramen för PARP, en planeringsprocess för europeiska länder som är medlemmar i Partnerskap för fred. Utvärderingen verifierar den svenska försvarsreformen och är genomgående mycket positiv till den svenska försvarsförmågan. Nato konstaterar att Sverige har god förmåga att försvara sitt eget territorium. Den nya svenska insatsorganisationen kommer att kunna bli en av de mest användbara i Europa.

Natos utvärdering bekräftar att Sverige och Försvarsmakten ligger mycket långt framme i att utveckla ett tillgängligt, flexibelt och användbart försvar.

NBG, Libyen och Afghanistan

Under första halvan av 2011 stod den nordiska stridsgruppen (NBG) under svensk ledning till EU:s förfogande. Något som oppositionen motsatte sig inför valet 2010. Stridsgruppen var väl förberedd och utan att föregå kommande utvärderingar kan man nog ändå konstatera att Försvarsmakten tagit till sig av erfarenheterna från NBG 2008, inte minst avseende förberedelsearbetet och produktionen av förbandet. För första gången kom också en del av NOG att användas i skarp insats. Mindre än 24 timmar efter riksdagens beslut om svenskt stridsflygs medverkan i den internationella Libyeninsatsen lyfte de första Gripenplanen från F 17 i Kallinge på väg mot insatsområdet.

Den svenska flygenheten med all personal har sedan dess gjort ett utmärkt jobb och visat sig ytterst betydelsefull för hela den internationella flygoperationen. De svenska Gripenplanen utgör en betydande del av den samlade flygstyrkans spaningskapacitet och levererar viktig spaningsinformation av mycket hög kvalitet.

Försvarsmaktens viktiga arbete i Afghanistan fortsätter. Under året har den svenska ISAF-styrkan tillförts två medevac-helikoptrar som stärker ISAF:s samlade medevac-kapacitet i norra Afghanistan. Nyligen genomfördes även de första flygningarna med Försvarsmaktens taktiska obemannade flygfarkost. Därmed tillförs förbandet viktig spaningsförmåga som ger bättre beslutsunderlag och i förlängningen ökad säkerhet för soldaterna.

Ekonomi i balans

Inriktningsbeslutet om det nya insatsförsvaret var det första försvarsbeslutet på 15 år som inte syftade till att spara på försvarsanslaget. Med grunden i stabila statsfinanser och en förbättrad ekonomisk styrning i Försvarsmakten har försvarsreformen kunnat fortsätta med oförändrade försvarsanslag. Där till har utlovade satsningar på förbandsverksamheten kunnat påbörjas genom överföring av medel från stödverksamheter till anslaget för utbildning och insats. Därmed går Sverige mot strömmen i Europa. I finanskrisens spår tvingas flera andra länder till omfattande nedskärningar på försvarsanslagen. Till exempel planerar Finland och Danmark att skära ner försvarsanslagen med ca 2 miljarder kronor vardera, motsvarande ca 10 procent av respektive försvarsbudget.

Det svensk-tyska initiativet

Under året som gått sedan valet har Sverige tillsammans med Tyskland tagit initiativ för nya samarbeten kring förmågeutveckling inom EU. För svensk

del handlar det bland annat om att ta tillvara erfarenheter från det nordiska samarbetet och använda dem på EU-nivå. I korthet syftar initiativet till att identifiera förmågor vilka skulle vinna på att samarbeta kring och eventuellt dela, så kallad "pooling and sharing". Initiativet har blivit väl mottaget och det finns en bred acceptans för att minskade ekonomiska ramar kräver ökad samverkan för att uppnå önskad effekt.

Ett år efter valet kan vi konstatera att försvarsreformen nu successivt verkställs. Allt ska inte vara klart nu direkt, utan målbilden är år 2019, men etappmålet är 2014. Samtidigt pågår dagliga insatser från Försvarsmakten och dess personal med mycket hög kvalitet både i Sverige och under svåra och riskfyllda förhållanden utomlands.

Värdera veteranerna

Sedan valet har den första veterandagen genomförts, den 29 maj på FN:s internationella dag för fredsbevarare. En officiell ceremoni genomfördes vid FN-monumentet intill Sjöhistoriska museet i Stockholm. Närvarade var bl a försvarsministern, överbefälhavaren och ett antal andra myndighetschefer samt ett stort antal veteraner. Veterandagen är en viktig symbol för att visa vår erkänsla och stolthet över alla de soldater som gjort och gör insatser för freden. Veterandagen får också symbolisera det arbete som nu har påbörjats i Försvarsmakten för att implementera den veteranpolitik som alliansregeringen har drivit igenom. Bl a tillsätts 65 nya tjänster runt om i Försvarsmakten för att omhänderta veteraner och veteranfrågor. Det är klart oförsämrat att arbetet inte påbörjats tidigare, men desto viktigare att Försvarsmakten nu med krafttag jobbar med frågorna. ■

Cecilia Widegren (M) är Försvarsutskottets vice ordförande tillika alliansgruppledare.

Torbjörn Björlund:

Negativt för försvaret

Torbjörn Björlund representerar Vänsterpartiet i Försvarsutskottet.
Foto: Kalle Larsson

De förändringar som genomförts inom det svenska försvaret de senaste åren är mycket omfattande. Jag tror att dessa förändringar kommer att kraftigt påverka vår försvarsförmåga negativt. Det finns tyvärr många indikationer som visar på att förändringen från "värnpliktsförsvar" till "yrkesförsvar" kommer att innebära problem på flera områden.

Först och främst när det gäller personalförsörjning. Rekrytering av soldater och sjömän på den "fria" arbetsmarknaden kommer att möta många hinder. Marknadsföringen har redan visat sig bli kostsam, att konkurrera med andra branscher och locka med något kräver en hel del. Förutom en bra lön ska villkor uppfyllas som matchar andra yrkesom-

råden. Det kan bli svårt, speciellt om man inte vill satsa mer pengar på Försvarsmakten via statsbudgeten. Redan nu finns det undersökningar som visar på att kostnaderna har en tendens att skena i höjden. Valet 2010 förändrade ju tyvärr inte förutsättningarna för en förbättring. Med den borgerliga alliansen kvar i regeringsposition kommer vi att fortsätta marschen mot en fördyring och försvagning av svensk försvarsförmåga.

Även när det gäller vilka som söker sig till Försvaret kan det visa sig att vi kommer att ha svårt att rekrytera "de bästa" till de svåra uppgifter som soldater och sjömän måste klara av.

Om statusen blir för låg kan vi riskera att de som inte tycker sig "få plats" någon annanstans söker sig till försvaret. Det innebär att det blir svårare att upprätthålla kvaliteten eftersom viljan och entusiasmen att göra en insats är central för att vi ska kunna lösa uppgifterna på ett bra sätt. Ytterligare ett problem är att det folkliga stödet för försvaret tunnas ut. Med färre som känner kopplingar till svenska försvaret så försvinner också det folkliga stödet, vilket i mina ögon är oerhört viktigt för vår försvarsförmåga.

Vi i Vänsterpartiet vill på sikt införa ett samhällsplikts/värnpliktsystem som till viss del påminner om det vi sett tidi-

Foto: Försvarmaktens mediabank, fotoweb.
Fotografen okänd.

Torbjörn Björlund betonar i likhet med Peter Hultqvist människans roll i försvaret. Bilden visar sjömän ombord på HMS Carlskrona.

gare. En plikt att lära sig och verka i något område som är samhällsviktigt. Det centrala ska vara den militära värnplikten som förut, men det kommer också att finnas ett antal andra uppgifter som ska ingå t.ex. sjukvård, omsorgs- verksamhet av olika slag, civilförsvarsuppgifter, biståndsarbete m m. Det kommer att innebära en rejäl satsning på att utbilda våra ungdomar, alla ska vara med på något sätt i de olika sektorer som samhället bygger på när det gäller att hitta gemensamma lösningar på problem som uppstår. Det gäller inte bara krig och krissituationer utan även naturkatastrofer och stora olyckor. Plikten kommer att vara obligatorisk och alla ungdomar oavsett kön, bakgrund och eventuella handikapp ska ges möjligheten

att vara en del i det gemensamma samhällsbygget och de ska också känna att de gör en viktig samhällsinsats. Andra fördelar är att de får en chans att starta ett vuxenliv direkt efter avslutat gymnasium. Naturligtvis kommer det att finnas undantag, människor som av olika anledningar inte har möjlighet att delta, men det ska vara undantag, inte regel som det var i slutet på vårt tidigare värnpliktssystem.

Det här kommer också att ställa stora krav på det mönstringsförfarande som föregår värnplikten/samhällsplikten. Ett mer utlokaliserat mönstringsförfarande krävs där man i princip kan genomföra utfrågningar och tester på varje ort, kanske på varje gymnasieskola. Då blir också mönstringen något som alla ungdomar har ge-

mensamt, vilket vi menar också skapar en sammanhållning och en större förståelse för vikten av ett svenskt försvar.

Den stora fördelen är kanske ändå att vi kan återställa en stor del av det folkliga stödet. Med värnplikt/samhällsplikt för alla ungdomar så kommer kopplingen, förståelsen och stödet för varför vi behöver ett försvar och ett samhällsskydd att öka och vi kommer därmed också att öka vår försvarsförmåga oavsett om det handlar om konflikter, kriser, stora naturkatastrofer eller stora olyckor. Då kommer försvaret att vara en angelägenhet för alla. ■

Torbjörn Björlund är Riksdagsledamot (v), och Försvarspolitisk talesperson samt ledamot av försvarsutskottet.

Staffan Danielsson:

Analysera militära samarbetet!

Foto: Riksdagens idkortsexpedition

Staffan Danielsson betonar att det är dags av att Sveriges militära samarbete med andra organisationer/länder analyseras.

Sverige har i mer än 200 år haft lyckan att undslippa krig. Innan dess var kriget regel snarare än undantag.

Andra världskriget drabbade våra nordiska grannfolk mycket hårt och våra baltiska grannar fruktansvärt, trots att de från början var neutrala som Sverige.

Efter andra världskriget valde Danmark och Norge att ansluta sig det transatlantiska säkerhetssamarbetet mellan Västeuropa och USA. Finland ålades av fredsavtalet med Sov-

jetunionen att bland annat avträda Karelen, att vara militärt alliansfritt och att inte ha något hemvärn.

Sverige valde frivilligt att fortsätta som ett militärt alliansfritt land, och vår investering i detta är fortfarande grunden i vår säkerhetspolitik.

Ny omvärld

Samtidigt är det enkelt att konstatera att dagens Europa har förändrats i hög grad de senaste decennierna. Sovjetunionen har upplösts och därmed det kalla kriget. Järnridån är nedmonterad. Länderna öster om Sverige har nästan alla anslutit sig till både EU och Nato. Sverige är också sedan 1995 medlem i EU, och därmed också i EU:s växande samarbete inom den gemensamma försvars- och säkerhetspolitiken. EU:s länder har ett ansvar för att komma till varandras hjälp om

fara hotar, och Sverige känner också detta ansvar även för Norge och Island, uttryckt genom vår solidaritetsförklaring.

FN, EU och Nato

Sveriges trygghet beror alltmer på vårt säkerhetssamarbete med andra länder i FN och EU och med Nato, och genom att vi deltar i fredsfrämjande insatser där sådana erfordras. Det svenska försvaret har lagts om radikalt från ett invasionsförsvar till ett insatsförsvar som i betydande grad ska användas internationellt. Även vad gäller försvarets materiel och ledningssystem m m. gör den tekniska utvecklingen att vi är alltmer beroende av internationellt samarbete och standards.

Samarbetet mellan de flesta EU-länder och USA och Kanada genom den nordatlantiska försvarsorganisationen har utvecklats så att idag är de allra

flesta EU-länder medlemmar av Nato (21 stycken). Nato har utvecklats till att vara den starkaste strukturen i världen när det gäller att tvinga fram eller skapa fred, och man är också under utveckling för att även kunna hantera civila kriser och katastrofer.

I EU-samarbetet har vi också åtagit oss ett ansvar om andra EU-länder skulle attackeras eller drabbas (EU:s dubbla solidaritetsklausuler), medan vi inte har varit eller är beredda att åta oss detta ömsesidiga ansvar gentemot USA eller Kanada (Natos § 5).

Försvarsberedningen – med bl a Håkan Juholt – uttalade 2008 i bred enighet (alla partier utan V) att Sveriges militära samarbeten inom EU och med Nato bör analyseras.

Analysera samarbetet

Centerpartiets stämma 2009 ställde sig bakom att det är dags att analysera Sveriges militära samarbeten, givet att det finns en bred samsyn om detta i riksdagen.

Försvarsberedningen ska

snart börja arbeta med en omvärldsanalys inför nästa försvarsbeslut år 2014. I en omvärldsanalys ingår rimligen också att analysera Sveriges militära samarbeten, hur de fungerar och hur de bör utvecklas. Att inte vilja göra detta vore snarast märkligt.

Det finns en bred samsyn i Sverige att öka det militära samarbetet med de nordiska länderna, där samtalen med Norge och Finland ligger främst. Det är uppenbart så att ju mer förtroendefullt man kan samarbeta med andra länder vad gäller försvarsmateriel, utbildning o s v i riktning mot även operativt samarbete, ju större militär kraft erhålles till lägre kostnader. Och försvarsbudgeten är mycket pressad. Var går gränserna för samarbetet? Det behöver analyseras och preciseras.

Dags för förändringar

EU:s gemensamma försvars- och säkerhetspolitik utvecklas genom Lissabonfördraget. Hur ska Sverige agera här?

Sverige är det kanske allra

mest aktiva landet i Natos samarbetsorganisation Partnerskap för fred (PFF). Även om vi inte är medlemmar i Nato så räknar vi med att våra vänner i EU:s och Natos demokratier stöttar Sverige om det i framtiden skulle uppstå en hotbild eller t o m en attack eller invasion mot oss. Sverige deltar aktivt i FN:s olika fredsinsatser, ofta under Natos ledning. Är samarbetet med Nato genom PFF optimalt för Sverige som det är eller behöver det utvecklas?

Finland är liksom Sverige militärt alliansfritt och medlem i EU. Finland utreder regelbundet sina militära samarbeten utan någon dramatik. Sverige har inte gjort detta utan vår investering i alliansfrihet under mycket lång tid har av en riksdagsmajoritet ansetts fortsatt riktig och några analyser av Sveriges militära samarbeten och hur de bör utvecklas har inte ansetts behöva göras.

Men nu är det faktiskt dags!

Staffan Danielsson är riksdagsledamot (C) och medlem av försvarsutskottet.

Foto: Anna Norén/Försvarsmakten/Combat Camera

Operation Atalanta är exempel på ett internationellt militärt samarbete där Sverige deltar. Det handlar om en marin EU-insats som i första hand ska skydda World Food Programs mattransporter och eskortera handelsfartyg.

Mikael Oscarsson:

Ekonomin måste följa uppdraget

Mikael Oscarsson. Foto: Truls Busch

Kristdemokraterna är realisternas rationella val i Sveriges riksdag, när vi säger att verkligheten kräver ett starkt försvar. Vi tror inte på ideologiska utopier, vare sig de har liberala eller socialistiska förtecken, som talar om ett politiskt fridsrike på jorden. Den kristdemokratiska människosynen talar inte bara om alla människors lika värde, utan också om vår ofullkomlighet, ja, till och med för många till ondska.

Våren och sommaren har – med död av Breivik, Gadaffi och regimen i Syrien – visat just detta.

Trovärdig förmåga

Därför behöver vi i vårt samhälle etik och värderingar, som på ett personligt plan stoppar oss från att följa dåliga impulser. Att tala om detta är vårt par-

tis signum. När det gäller nationens säkerhet behöver vi på motsvarande sätt ett starkt försvar, som kan stoppa krig och terroråd som syftar till att invadera vårt land.

Kristdemokraternas principprogram slår därför fast att: "Försvarsmakten ska ha en sådan styrka, sammansättning, beredskap och gruppering att den kan verka krigsavhållande vid säkerhetspolitiska kriser i närområdet".

Det finns en verklig hotbild, och försvaret är som din hemförsäkring: du hoppas att du aldrig ska behöva använda den, men om olyckan skulle vara framme, är du glad över att vara helförsäkrad!

Det finns nu anledning att ifrågasätta om detta yttre "försäkringsskydd" är så starkt som vi skulle önska. Efter Berlinmurens fall har det nämligen funnits en snedvriden optimism som säger att det inte finns några reella hot mot Sverige. I dag vet vi att det inte är sant. Och hoten finns inte bara långt bort. Så sent som i julhandeln 2010 riktades ett terroråd mot vår huvudstad, samtidigt som exempelvis Ryssland nu mycket snabbt stärker sin militära förmåga.

Beroendet av USA

Dessvärre ser vi också hur USA:s tålmod med Nato och Europa tryter. Även om Sverige inte är medlem, är det ingen överdrift att säga att vårt försvar är beroende av Nato. USA:s tidigare försvarsminister Robert Gates talade så sent som i somras inför Nato, och skärpte

då tonen gällande USA:s relation till den Västuropeiska försvarsalliansen.

Gates sa: "Den uppriktiga verkligheten är att det kommer att finnas allt mindre vilja och tålmod i amerikansk politik att satsa allt mer av våra dyrbara medel på ett uppdrag för andra nationer, som uppenbarligen är ovilliga att själva avsätta nödvändiga resurser eller att göra nödvändiga förändringar, för att kunna räknas som seriösa och kapabla partners – i sitt eget försvar."

Konkretiserad försvarspolitik

Kristdemokraterna har nu beslutat att vi ska se över vår försvarspolitik, "så att den blir mer konkret i sitt innehåll och beskriver hur Försvarsmakten skall dimensioneras för att kunna försvara Sverige som nation". Detta beslutades så sent som vid vårt riksting i somras.

Det finns åtminstone tre stora problem att titta närmare på: ekonomi, personal och förhållandet nationellt- och internationellt.

I dag går visserligen Försvarsmaktens ekonomi ihop, men det sker på bekostnad av viktiga verksamheter såsom markstridsdagarna – som ställts in – och vidareutbildning av befälskåren.

Det som inte minst inger oro är vad som sker efter 2014, då mycket av Försvarsmaktens materiel börjar falla för åldersstrecket. ÖB har flaggat upp för att det då behövs skjutas till pengar.

Det finns också anledning att ifrågasätta Försvarsmaktens

egna prioriteringar: Under samma period (2010) som Försvarsmakten lyckades rekrytera 300 tillfälligt tjänstgörande soldater, har kostnaden för konsulter ökat med 1,5 miljarder kronor. Bara resekostnaderna ökade med 89 miljoner under 2010.

Ytterligare ett ekonomiskt orosmoment är just svårigheterna att överblicka personalkostnaderna när vi nu går till ett system med fast anställda soldater.

Rekryteringen

Försvarsmakten har dessutom anmärkningsvärd dålig koll på rekryteringsutfall vad gäller de tidvis anställa. Siffrorna som redovisats i augusti 2011 har varierat mellan 2 700 och 300 (!) – och när jag begärde ett klagande genom Riksdagens utredningstjänst uppgav Försvarsmakten en tredje siffra: 1 475 personer. Vilken siffra ska man tro på?

Kopplat till detta finns det skäl att följa upp kvalitetsaspekten. Hur bra är de soldater vi anställer jämfört med de värnpliktiga vi hade tidigare?

Nationella dimensionen

Till sist några ord om det nationella försvaret.

Den grundläggande principen att samma förband ska kunna nyttjas såväl nationellt som internationellt är bra, men det innebär också att förbanden måste utformas och utbildas så att det är möjligt. Dagens utpräglade modularisering, där förbanden skräddarsys för varje uppgift, kan vara en stor nackdel för det nationella försvaret.

Statsmakterna måste också acceptera – och betala för – vissa typer av förband som endast krävs i det nationella försvaret, såsom kvalificerat luftvärn.

Den svenska solidaritetsförklaringen innebär vidare att vår förmåga att samverka med Na-

to måste utvecklas långt utöver vad som skett hittills. Norge, Danmark och de baltiska länderna är alla Nato-medlemmar. Vid alla typer av kriser, där det kan vara aktuellt att använda militära styrkor som ett säkerhetspolitiskt instrument i vårt närområde, kommer de att le-
das av Nato.

Kan vi inte agera i den miljö – politiskt, operativt och taktiskt – är solidaritetsförklaringens trovärdighet, för att uttrycka sig politiskt, måttlig.

Slutsatsen för mig som kristdemokrat är att vi antingen måste sänka ambitionsnivån för vårt försvar i framtiden eller vara beredda att skjuta till resurser. För mig är det svårt att se hur vi skulle kunna sänka vår förmåga – och samtidigt se våra barn och barnbarn i ögonen. ■

Mikael Oscarsson är riksdagsman (KD) och ledamot av Försvarsutskottet.

Foto: Andreas Karlsson/Försvarsmakten

Kristdemokraterna betonar betydelsen av en trovärdig försvarsförmåga. Bilden visar en stridsvagnskolonn under marsch i samband med övningen vårelid 2003.

Olof Santesson:

Ihåligt Nato slog Khadaffi

Foto: Niclas Ehlen
Combat Camera/Försvarsmakten

Sverige fick en roll i övervakningen av flygförbudszone över Libyen. Bilden visar chefen för styrkan, överstelöjtnant Stefan Wilson.

Nato har gjort det igen. Förra gången, 1999 i Kosovokriget, bidrog man med sina bomber till att pressa Serbiens Milosevic till underkastelse. Nu, tolv år senare, har man hjälpt Libyens rebeller till att störta självhärskaren Khadaffi. Decenniernas starkaste militärallians har visat vad den förmår. Men det krävdes ett halvårs bombningar för att besegra en regim som redan hade förlorat stödet från stora delar av befolkningen. Det var kanske inte precis i sådana här begränsade vapeninsatser mot tämligen svaga motståndare man trodde att västvärldens värn låg i.

Det var epokgörande att Nato kunde svara upp mot FN:s krav på att den libyska befolkningen skulle skyddas mot en våldsverkars övergrepp enligt maximen R2P (responsibility to protect). Alliansen fanns när det behövdes. Sverige har lämnat ett marginellt viktigt bidrag med sina goda flygsa-

ningsresurser. Och Frankrikes president Sarkozy hyllas på sina håll som den som satte väpnad kraft bakom världsorganisationens strävanden.

Men i sanningens namn måste sägas att vi har fått ett nytt belägg för ihålligheten i Nato. Kriget i Kosovo visade på svårigheterna att endast bomba på säkra flygavstånd, och amerikanerna kände motvilja mot att slå inom Natos tungrodda ram. Mot Khadaffi hade Obamaadministrationen gärna sett att européerna gjorde jobbet. Men det höll inte, något som vi har sett bevisat sedan tidigt våren 2011. Utan nyckelinsatser av USA hade ett rent fiasko tyckts hotande nära.

Ett antal europeiska länder har förvisso deltagit med mer stridande resurser än Sverige. Men substantiella flyginsatser är det endast britter och fransmän som har kunnat åstadkomma. När det kom till kritan klarade Natos europeiska medlemmar att genomföra ens ett mindre krig mot Khadaffi. De kunde inte själva leda krigföringen enligt de krav som idag ställs på moderna system. I deras förråd tröt lagren av bomber. Praktiskt taget allt som behövdes fick skjutas till av amerikanerna – utan påtaglig entusiasm hos USA-militären.

Det låter sig sägas att en rad länder har investerat militär förmåga i en solidarisk fredsuppgift i Afghanistan. Den kan ha bidragit till att sugas musten ur etablissemangen. Vad vi ser är hur som helst att även allttjämt potenta militärmak-

ter som Frankrike och Storbritannien har varit oförmögna att hänga med i den tekniska utvecklingen i hanteringen av styrning på slagfältet och oumbärliga kommunikationer. Idag vet vi att dessa två stater med kvardröjande stormaktsambitioner dessutom känner sig nödsakade att ytterligare dra ned på sina arsenaler.

Både i Kanada och USA hörs missljud över hur deras europeiska bundsförvanter sköter sina bidrag till den gemensamma säkerheten. De som känner sig insatta i hur man resonerar i Vita Huset och Pentagon berättar om ett sjunkande intresse för Västeuropas säkerhet, som där tas mer eller mindre för given.

För de sannolikt många läsare av **vårt försvar** som anser att Nato är lösningen för oss när det gäller att åstadkomma ett försvar tillsammans med andra ges här besvärande tankeställare. Ett USA som har tröttnat på européernas bristande försvarsförmåga kommer kanske inte längre att satsa kraft på att hålla västalliansen under armarna. Och vilket effektivt stöd skulle vi då kunna räkna med, om något otänkbart inträffar?

Vad skulle Europas folk på egen hand kunna åstadkomma mot ett verkligt hot i en allvarlig kris med väpnade övertoner? Det är frågan när man ser hur svårt det faktiskt har varit att även med amerikanska nödsatser få stopp på Khaddafis stamkrigare och legosoldater. ■

Olof Santesson har varit utrikesredaktör i Dagens Nyheter.

Hodder Stjernswärd:

Otakt

Samtidigt som Sverige är engagerat i tre (3) Natoleda militära insatser, Afghanistan med 721 man, Kosovo med 74 och Libyen med 118 soldater, är opinionen mer negativ till medlemskap i Nato än någonsin. Ej mer än 23 procent är för ett medlemskap idag enligt en undersökning som gjorts nyligen (SvD 19.5, sid 6 och 7). Nato är för den stora allmänheten något krigiskt och negativt minnande om det kalla kriget, något som har med att ta ställning att göra. Och ställning vill man ej ta, vare sig för eller emot. Men samtidigt är vi alltså med i tre stora operationer ledda av Nato. Det förefaller synnerligen ologiskt, men det är tydligen i linje med svenskt tänkande av idag. Det är inte särskilt hjälpe-

modigt. Men vad gör det, säger man, det är ju praktiskt. Drastiskt uttryckt: vi äter gärna kakan men vill ej vara med om att baka den.

Man hade säkert velat se EU med dess militära organisation stå bakom operationen i Libyen, men när det verkligen gäller är det bara Nato, med dess erfarna ledningsorganisation, som duger. Sverige är solidariskt mot FN i dessa behjärtansvärda operationer. Men kostnaderna för dem överstiger vår förmåga, sett mot bakgrund av vad vi totalt betalar för vårt försvar och sett mot bakgrund av att vi på detta sätt lämnar fältet fritt här hemma. Dvs här hemma är försvaret satt på undantag. Det känns otrevligt. Senaste rapport (kvartalsrapport) meddelar att driften varit på

tok för dyr. Stort grubbel har uppstått. Vad skall sparas? Inte att förvåna har växlingen från värnpliktiga till anställda soldater varit dyrare än som planerats. En möjlig besparing är anställningsstopp 2012, innebärande att den grundläggande militära utbildningen för 1200 ungdomar stoppas. Detta är den sk GMU som ska börja i oktober. Detta är ju inte bara sorgligt, det är nesligt. Samtidigt pågår en dyr reklamkampanj för rekrytering till försvaret. Allt tycks gå i otakt. Vem håller samman allt detta, eller rättare vem kan ej hålla samman bitarna? Behöver vi inte en ÖB som har den förmågan?

Hodder Stjernswärd är överste 1 gr.

Per Lunge:

NBG11 avvecklad

NBG11 är nu historia. Vid en pressträff 30 juni och ceremoni på Ledningsregementet, där styrkans ledning varit grupperad sattes den formella punkten på sex månaders beredskap.

Att stå i beredskap har varit stridsgruppens huvuduppgift och det har den gjort. ÖB, general Sverker Göransson tackade soldaterna och deltog före dess i pressträffen tillsammans med stridsgruppens Force Commander, brigadgeneral Stefan Andersson, stabschefen överste Mikael Frisell och

kommunikationschefen kapten Jesper Tengroth.

Under årets första sex månader har stridsgruppen stått i beredskap på uppdrag av EU. Uppgiften har varit att inom tio dagar kunna sättas in i nästa hela världen när EU fattar beslut.

Sex länder i NBG11

Stridsgruppen har bestått av drygt 2200 soldater och officerare från sex länder, Sverige, Estland, Finland, Kroatien, Irland och Norge. Det svenska bidraget har uppgått till 1600

Stridsgruppens chef, brigadgeneral Stefan Andersson drog lärdomar från NBG08, materiel och budget fungerade bättre den här gången. Foto: Per Lunge

personer och huvuddelen av soldaterna kommer nu att fortsätta sina anställningar i Försvarsmaktens olika insatsförband, nationellt eller internationellt.

Per Lunge är frilansjournalist.

EU håller ständigt två snabbinsatsstyrkor i beredskap. Vid sidan av Sverige som ledde NBG11 har en styrka under ledning av Nederländerna varit beredd att sättas in. I den av Sverige ledda styrkan ingick 1600 soldater, 200 från Finland, 150 från Norge, 140 från Irland, 50 från Estland och 30 från Kroatien.

Bo Hugemark:

Måndag klockan tolv

För tjugo år sedan blev Baltikum fritt.

På Norrmalmstorg måndagen den 19 augusti 1991 var stämningen dyster. Stora skaror hade samlats för det möte för Baltikums frihet som ägt rum varje vecka sedan den 19 mars 1990. Ett halvår tidigare hade förtvivlan vid de blodiga sovjetiska aktionerna i Vilnius och Riga avlösts av ett spirande hopp, sedan den ryskt presidenten Jeltsin, som ett led i maktkampen med Sovjetunionens president Gorbatsjov, förbjöd ryska soldater att utöva våld mot balterna. En process av gradvis frigörelse tycktes möjlig. Men nu slogs hoppet i spillror. Ett antal kuppmakare, ”de åttas gäng” hade tagit makten i Moskva för att upprätthålla statsmaktens effektivitet. Gorbatsjov satt i husarrest på Krim.

Två profetior

Fram till mig på torget kom den tyska radions korrespondent. Hans profetia var pessimistisk: Väst skulle givetvis protestera, men hade inget att sätta emot och skulle tvingas att acceptera den nya regimen, som för övrigt sagt att den skulle stödja fri företagsamhet. Västs enda val var ”business as usual”

Därnäst mötte jag min sons fd historielärare, exilletten Janis Salcmanis. Han strålade av glädje och hävdade att nu var det kört för sovjetsystemet. Detta var dess dödsryckning, och händelsen var nödvändig för Baltikums frihet. Hans optimism besannades under mötet: en av arrangörerna som

lyssnade på radion meddelade att nu talade Boris Jeltsin från en stridsvagn utanför parlamentsbyggnaden Vita huset i Moskva. Förtvivlan vändes åter i hopp. Och detta var inte fåfängt; kuppen bröt samman, de baltiska staterna tog tillfället i akt att hoppa av det sönderfallande imperiet, som innan året var slut upphörde att existera. Den 16 september ägde det sista, det 79:e måndagsmötet rum.

En kortvarig chans

Förmodligen hade Salcmanis rätt i att detta var en nödvändig förutsättning för Baltikums frigörelse. Det är svårt att se hur den skulle ha kunnat ske genom förhandlingar med en aldrig så demokratiserad sovjetregim. Västmakterna var fortfarande fast i föreställningen om att Sovjetunionens sammanhållning var en förutsättning för stabilitet. Den tyske korrespondenten hade nog fog för sin tro att Baltikums frigörelse inte stod främst på den västliga agendan. Inställningen tolkades av den litauiske poeten Arkadijus Vinokur, som ofta framträdde på mötena:

*En snäll diktatur är att
föredra framför kaos.
Annars vet ingen
vem som kommer att leka
med undergångens knappar
– så skräms världen till tystnad.*

Men de baltiska staterna tog tillfället i akt och sitt öde i egna händer. Den förre estniska premiärministern Mart Laar be-

Nyutgåvan av
minnesboken av
måndagsrörelsen
(Timbro förlag).

Foto:
Björn Larsson Ask

skrev vid ett seminarium den 15 augusti i år till 20-årsminnet av frigörelsen hur även liberala och demokratiskt sinnade rysar upplevt en chock över att de baltiska staterna inte ville återvända till ett demokratiskt Ryssland. Men balterna hade bestämt sig, de ville gå sin egen väg. Men den vägen var öppen bara en kort tid. KGB och andra gamla ryska maktstrukturer fanns kvar. Redan 1992 hårdnade den ryska attityden. Desto mer anmärkningsvärd är den framgång som bl a Sverige rönt med strävan att få bort de ryska stridskrafterna från baltiskt område. Stort beröm östes vid seminariet över Carl Bildt under vars regering förhandlingarna fördes. Så länge det fanns rysk trupp och ryska baser kvar på baltiskt område var chanserna till utländska investeringar minimala.

Friheten säkrad?

Seminarieret följdes kl 12.00 av ett åttionde Norrmalmstorgsmöte, tillkommet på initiativ av Regeringen. Tre av de forna arrangörerna, Gunnar Hökmark, Peeter Luksep och Håkan Holmberg framträdde; den fjärde Andres Küng gick bort 2002. De påminde om hur krav på Baltikums frihet till en början mötts med skepsis och motvilja från en del ledande socialdemokrater.

Statsminister Fredrik Reinfeldt erinrade om Sveriges mörka förflutna i Baltikumpolitiken, hur vi som ett av de första länderna erkände Sovjetunionens annektering 1940, om baltutlämningen och om hur "ledande politiska företrädare" förnekade att de baltiska länderna skulle betraktas som ockuperade. Han berättade att i hans skolbok under 1980-ta-

let inte ett ord nämndes om det öde länderna gick till mötes efter andra världskriget.

Måndagsmötena i Stockholm och i många andra städer blev enligt Reinfeldt "en nystart för svensk baltiska relationer", vilket betygades av hans tre baltiska statsministerkollegor i tal vid mötet.

Det hopp som föddes i augusti 1991 infriades i en grad som många hade svårt att föreställa sig. På det åttionde mötet kunde man fira en baltisk framgångssaga. Länderna är fast förankrade i västliga säkerhetsstrukturer, medlemmar av Nato och EU. I senare års ekonomiska kriser i Europa pekar man nu på de baltiska staternas hantering som föredömen.

Men det finns osäkerhetsmoment för framtiden, som

diskuterades på förmiddagens seminarium. Ett är kvarvarande imperialistiska instinkter i Ryssland. Ett annat är det västliga Europas tvivelaktiga förmåga att hantera sina ekonomiska problem, med risker för bristande utrikespolitisk handlingskraft.

I denna dunkla bild var ändå de tre arrangemangen den 15 augusti¹ en klar och förpliktande solidaritetsmanifestation från svensk sida. ■

Bo Hugemark är överste

¹ Det tredje arrangemanget var en lansering på Timbro av en nyutgåva av dokumentationen av Måndagsrörelsen Måndag klockan 12. <http://www.timbrobokhandel.se/Böcker/603/måndag-klockan-tolv.aspx>

Bo Richard Lundgren:

Dödförklara totalförsvaret!

Jag hade tänkt rubricera denna artikel *Skrota totalförsvaret!* men insåg att en sådan rubrik skulle vara missvisande. Faktum är att statsmakterna i praktiken redan skrotat totalförsvaret, vilket jag beskriver i denna artikel. Det vi nu behöver göra är att dödförklara detta.

Kort tillbakablick

Begreppet totalförsvaret etablerades i Sverige under mellankrigstiden. Den tyske generalen Erich Ludendorff hade år 1935 givit ut sin bok *Der totale Krieg*, och som ett svar på tyska expansionssträvanden började hotade länder, däribland Sverige, att bygga upp ett "totalt försvar." I flera skrifter som kom ut efter krigsutbrottet 1939 hävdades att det totala kriget kräver det totala försvaret. Men det tog ganska lång tid innan begreppet dök upp officiellt (betänkanden och propositioner) och ännu längre innan totalförsvaret betraktades som ett enhetligt planeringsobjekt. Först 1974 års försvarskommitté fick i uppgift att behandla totalförsvaret som en helhet.

Den bakomliggande hotbilden handlade om ett storskaligt militärt angrepp som slog mot hela samhället. Först kom hotet från Tyskland senare från Sovjetunionen och Warszawa-pakten. Mot detta angrepp behövde hela samhällets resurser mobiliseras. Basen för totalförsvaret var en krigsorganisation med över en halv miljon vapenföra män. De togs ut med stöd av pliktlagstiftning.

När Berlinmuren föll 1989 kom det som en överraskning

för de allra flesta, även för säkerhetspolitisk expertis och erfarna diplomater. Det tog lång tid för många att förstå vidden av denna händelse. Det var nog inte många inom det svenska försvarspolitiska etablissemanget som förstod vilken betydelse murens fall skulle få för det svenska totalförsvarskonceptet.

Totalförsvaret handlar om krig

I början av 1990-talet fanns den en betydande säkerhetspolitisk villrådighet. Man började tidigt tala om en bredare hotskala. En diskussion startade om huruvida totalförsvaret även skulle kunna möta de "nya" hoten. Statsmakternas beslut blev dock att begreppet totalförsvaret skulle reserveras för krigssituationen. I *Lag (1992:1403) om totalförsvaret och höjd beredskap* stipuleras att "totalförsvaret är verksamhet som behövs för att förbereda Sverige för krig." I motsats till några av våra nordiska grannländer låstes det svenska totalförsvaret in och blev "krigsfänge", om uttrycket tillåts.

Totalförsvarsplaneringen skulle nu ske mot en ganska diffus hotbild som också var avlägsen i tid. Statsmakternas bedömning var (och är) "att ett enskilt angrepp direkt mot

Sverige är osannolikt under överskådlig tid." Det är därför förstaeligt att myndigheternas totalförsvarsplanering inte kom högst på dagordningen. Denna planering hamnade i träda.

En ny säkerhetsstrategi, solidaritetsförklaringen och avskaffande av värnplikten

Mot den ovan beskrivna bakgrunden behövde statsmakterna revidera sin syn på nationell säkerhet. Som nämnts tog man god tid på sig. Först år 2006 hände något avgörande. Då lade Försvarsberedningen fram sin rapport *En säkerhetsstrategi för Sveriges säkerhet* (Ds 2006:1). Här formulerades mål för vår säkerhet; mål som riksdagen senare ställde sig bakom. Dessa är:

- att värna befolkningens liv och hälsa,
- att värna samhällets funktionalitet och
- att värna vår förmåga att upprätthålla våra grundläggande värden som demokrati, rätts säkerhet och mänskliga fri- och rättigheter.

Strategin utgår från den breda hotskalan och berör alla politikområden. Den helt övervägande delen av hoten är icke-militära. De kan snabbt aktualiseras och drabba oss ut-

Foto: Försvarsmakten

En bild där Polis, brandförvar, Hemvärn och kommunledning samverkar får representera idén bakom samhällsförsvaret som skall kunna verka under alla former av störningar och påfrestningar på samhället.

an förvarning. Idag utvecklas svensk krisberedskap utifrån dessa grunder. En ny myndighet, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), har bildats för att utgöra motor i processen. Nya samarbetsmönster och samverkansformer har kommit till stånd. Detta sker vid sidan av totalförsvaret. Man kan hävda att säkerhetsstrategin fört med sig att totalförsvaret ytterligare marginaliserats. Parallellt med denna utveckling utvecklades den militära krigsorganisationen mellan åren 2004 och 2009.

År 2009 fattade riksdagen i bred enighet beslut om en svensk solidaritetsförklaring. Den bygger på bl a på EU:s Lissabonfördrag som Sverige tidigare skrivit på. Förklaringen går ut på att Sverige bygger sin säkerhet tillsammans med andra, sina grannar i Norden och EU. Den tar sin utgångspunkt i en bred hotbild som handlar om hela skalan från civila till militära hot dvs även naturkatastrofer och terrorat-

tacker. Ett svenskt bidrag till ett sådant samarbete, om det skulle bli aktuellt, kan inte baseras på ett totalförvar som är ett nationellt koncept och som dessutom ligger för fåföt.

Samma år beslutade riksdagen att avskaffa värnplikten. Nu har vi ett militärt yrkesförvar. Därmed blir begreppet totalförvar meningslöst. På vilket sätt är försvaret totalt om det inte bygger på en värnpliktig krigsorganisation och att alla som kan skall ställa upp? Detta beslut var, enligt min mening, dödsstöten för det svenska totalförvars-konceptet.

Sammanfattande slutsatser

Jag menar att statmakerna i realiteten har utvecklats det svenska totalförsvaret. Det har skett successivt. Ett första steg i denna utveckling var 1992 då man beslöt att begränsa totalförsvaret till en krigssituation. En fortsättning skedde i ett andra steg 2006 då riksdagen antog en nationell säkerhetsstrategi som bygger på den bre-

da hotskalan och som i första hand handlar om icke-militära hot och krishantering i fredstid. Ett tredje steg mot denna utveckling utgör riksdagens beslut om en solidaritetsförklaring som bygger på samarbete med andra länder. Det slutgiltiga steget tas när krigsorganisationen och värnplikten avskaffas.

Totalförsvaret har därmed spelat ut sin roll. Nu krävs formella beslut som bekräftar den faktiska utvecklingen. Regeringskansliet måste nu se över de lagar och det regelverk som totalförsvaret vilar på i syfte att upphäva dessa bestämmelser.

Totalförsvaret har gjort sitt. Det utgör ingen lösning för framtiden. Totalförsvaret kan heller inte återskapas. Vi behöver nu utveckla nya civil-militära samarbetsformer. Totalförsvaret har tjänat oss väl. Låt det vila i frid! ■

Bo Richard Lundgren är f d chef för Institutet för högre totalförvarsutbildning vid Försvarshögskolan.

Carl Björemann:

General Diesens svenska paralleller

I sin recension av förre norske försvarschefens, Sverre Diesen, bok "Fornylelse eller forvitring" skriver Tommy Jeppsson i nummer 2 av **vårt försvar** att det hade varit ytterligt vitaliserande om det svenska försvaret hade haft en kapacitet motsvarande Diesens. Det är en välmotiverad önskan, tycker Carl Björemann.

Bland de generaler som har haft med den svenska ominriktningen att göra fanns förvisso retoriska begåvningar men ingen enda som hade samma konstruktiva grepp om försvarsfrågorna som general Diesen visar sig ha haft. Diesen beskrivs av Jeppsson som intelligent med dynamisk läggning, logiskt tänkande, målmedvetenhet och svårslagen argumentationsstyrka. Av Diesens bok framgår att han ger en osminkad bild av läget i det norska försvaret även om det inte var populärt hos politikererna. I Sverige saknas sådana sanningssägare.

Realistiska bedömningar

Diesen har under lång tid, även innan han blev försvarschef (2005–2009) haft stort inflytande på det norska försvarets utveckling. Det framgår av generalen Gullow Gjeseths bok "Haeren i omveltning 1990–2005" (se Krigsvetenskapsakademiens tidskrift nr 1/2009). Men Diesen har inte kämpat i medvind. Gjeseths och Diesens bedömningar av resultatet av den norska ominriktningen

av försvaret är enligt min mening trovärdiga. Gjeseth framhåller att den avgörande frågan är balansen mellan struktur och resurser. Det krävs en reelltillväxt på 2 % i den årliga försvarsbudgeten. Sker inte det kommer det norska försvaret år 2020 att ha en armé av gendarmerikaraktär med förmåga enbart till stabiliseringsuppgifter utomlands och vakthållning hemma. Diesen anför samma tillväxtkrav. Han tvivlar på politikernas förmåga att åstadkomma balans. De skönmålar läget och vägrar att anpassa strukturen till det reella säkerhetspolitiska läget.

Svensk ominriktning

Den mest trovärdiga analysen av den svenska ominriktningens resultat har skrivits av Wilhelm Agrell i boken "Fredens illusioner. Det svenska nationella försvarets nedgång och fall 1988–2009" (Atlantis, 2010). Agrells omdöme om reformens resultat i stort framgår redan av bokens undertitel. De politiska och militära aktörerna tappade greppet om utvecklingen med et planlöst agerande som följd.

Min bedömning är att det

Norges förre Försvarschef general Sverre Diesen är kanske den nordiske militära tänkare som under senare år rönt mest internationell uppmärksamhet. Foto: Forsvarets Mediasenter

varken i Sverige eller Norge uppnåddes ett konkret resultat: Det stora mobiliseringsförsvaret lades ned. Men man har misslyckats – främst i Sverige – med att åstadkomma en ersättning, en trovärdig framtidslösning. Grundorsaken är att man inte lyckats frigöra sig från ett tungt arv.

En blick bakåt

Sverige behöll den stora organisation som man byggt upp

under beredskapsåren utan andra restriktioner än tillgången på vapenför personal och industrins produktionskapacitet. Det innebar bland annat starka bindningar till och inflytande från industrin, inte minst flygindustrin. Politikerna intalade sig, främst i samband med 1948 års försvarsbeslut, att småstaten Sverige kunde vidmakthålla ett allsidigt och självständigt försvar, ett försvar utan luckor. Starka militära, finansiella och fackliga krafter stödde i egenintresse denna myt.

I Norge lämnade tyskarna vid ockupationens slut 1945 kvar en omfattande, för försvarsändamål lämplig, men underhållskrävande infrastruktur. USA gav Norge generös vapenhjälp för invasionsförsvar under det kalla kriget, i samband med Nato: utbyggnad. Det var i korthet de för reformeringen av försvaren hämmande arvet.

Resultatet av ominriktningen i de båda länderna borde rimligen ha blivit långt mera positivt om man hade angripit problemen på det fördomsfria sätt som Diesen förordar i sin bok. En av hans grundläggande teser är att försvarets uppbyggnad måste vila på en analys och helhetssyn av de krafter som i realiteten påverkar det (s 246). Han påstår att politikerna i Norge inser det men att de inte tar hänsyn till resultatet i sina försvarsbeslut. I Sverige har man på ansvarig politisk och militär nivå aldrig insett behovet av en helhetsbedömning.

I september 1995 gjorde statsminister Ingvar Carlsson två utsagor som fick stora konsekvenser.

1) Sverige borde liksom andra EU-länder satsa på gemensamt försvar och dra ned på det nationella (*Svenska Dagbladet* 24/9)

2) JAS-projektet är en statsangelägenhet. Utsagorna angav att försvarsfrågan skulle få en helt ny innebörd. Regeringen

borde ha anbefallt en helhetsanalys, ett strategiskt bedömande där försvarsbehov i det nya läget vägts mot tillgången på resurser för ändamålet. Regeringen fattade inte något sådant beslut. Det fick ett ödesdigert inflytande på den kommande ominriktningen.

Problematisering

Diesens syn på rollfördelningen mellan politisk och militär ledning i beslutsprocessen skiljer sig radikalt från vad jag och många andra har förordat. Vi har protesterat mot den ordning som rått sedan 1958 års försvarsbeslut, nämligen att regeringen fastställer den ekonomiska ramen innan ÖB släpps in i processen. Diesen accepterar denna ordning. Han kan ha rätt, dock under förutsättning att hans krav på regeringen i sammanhanget uppfylls. Det är enligt Diesen regeringens uppgift att tydligt ange försvarets uppgifter och den ekonomiska ramen för att lösa dessa. Försvarschefen har därefter två vitala uppgifter 1) utarbeta – utan inblandning av politikerna – den fackmässigt bästa strukturen 2) granska balansen i regeringens förslag mellan struktur och budget, mellan ekonomi och ambitioner. ”Der har han til gjengæld en soleklar plikt til å være tydelig, også når det går på husfreden løs på ledelsebygget på Akershus.” Diesen anför många exempel på att de norska politikerna inte följt denna ordning. I Stortinget ändras försvarschefens fackmässigt avvägda plan, bland annat av lokalpolitiska skäl. Det kallar han ”partipolitisk hästhandel”.

Politisk hästhandel

I Sverige har det genom regeringens underlåtenhet varit upplagt för en permanent politisk hästhandel. 1) Det gjordes, som framgår ovan, ingen strategisk bedömning av läget som grund för de radikala ändringarna i mitten av 1990-talet. 2) Försvarsmakten fick i försvars-

beslutet 1996 uppgifter och resurser i anmärkningsvärd obalans. 3) Två aktörer med starka särintressen men utan kompetens att efter eget skön lösa försvarsfrågan kunde därmed styra försvarets utveckling. Den ene var paradoxalt nog rikets ÖB, Owe Wiktorin. Denne fick möjlighet att sätta i verket sin säregna och hemsnickrade idé: lägg ned territorialförsvaret, minska markstridskrafterna och satsa på flygvapnet och JAS, utan inblandning av politikerna. Den andre var försvarspolitikern Håkan Juholt, vars idé visade sig vara att minimera nationellt försvar och satsa på internationella insatser. Detta till synes omaka par fick gehör för åtgärder som samverkade till en planlös nedbrytning av det svenska nationella försvaret. 4) Regeringen instiftade 1995 ett organ som visade sig främja politisk hästhandel. Det var försvarsberedningen, från början ett organ för samråd mellan regeringen och riksdagens partier, efter hand ett mot regeringen lydigt beredningsorgan. Dess ledande aktör under åren fram till regeringsskiftet 2006 var Håkan Juholt. Med mäterhand enade denne beredningen kring en linje som inte avvek från de av honom och Wiktorin utstakade, i realiteten samverkande idéerna.

Diesens syn

I den svenska debatten har Diesen med visst fog uppfattats som en förkämpe för samma lösningar som den svenska ledningen förfäktar: gemensamt försvar, högteknologi, legosoldater. Men det finns en avgörande skillnad: Diesen utgår – till skillnad från sina svenska, av värdet av internationella insatser förblindade kollegor, alltid från det norska nationella försvarets behov. Han underkänner värnplikten som rekryteringskälla för insatsförbanden därför att insatsberedskapen blir för dålig. Men han vill behålla värnpliktsutbildningen för territoriella förband.

Diesen är mycket bestämd när det gäller vilken uppgift som skall var dimensionerande i utvecklingen av det norska försvaret. Det är försvar mot konventionella militära angrepp mot landet. Det rör sig givetvis inte om försvar mot storanfall och invasion. De gäller att möta angrepp efter kort förvarning, med begränsad styrkeinsats och kort varaktighet. Syftet antas vara att tvinga Norge till politiska eftergifter. Med hänsyn till att i det nya läget de väldiga havsområdena i norr är de strategiskt mest viktiga föreslår han en kraftsamling dit. De innebär en omavvägning till sjö- och flygstridskrafterns fördel på bekostnad av hären. Men det leder också till logiska men smärtsamma omvärderingar inom de prioriterade försvarsgrenarna. Diesen offrar motortorpedbåtarna av Skjoldklassen (havets vinthundar, "frukost i Bergen, middag i Tromsö") till förmån för de kraftfulla och mera mångsidiga fregatterna. Han underkänner JAS av operativa skäl och han försvarar av samma skäl köpet av JSF från USA.

Avslutning

Sverige kan givetvis inte kopiera norska lösningar. Skillnaderna mellan länderna är snarare större än mindre nu än under det kalla kriget när det gällde strategiskt läge. Men Diesens sätt att angripa försvarsfrågan är föredömligt: Strategiska helhetsbedömningar

- Engagerad regering som ger konkreta uppgifter och realistiska resurser
- Prioritering av det nationella försvaret
- Försvarsschefer som vågar föreslå fackmässigt hållbara strukturer och som vågar påtala obalanser uppgifter – resurser.

Carl Björemans är Generallöjtnant

Carl Björemans bok om den svenska ominriktningen "Försvarets djupdykning" utkommer i september på Santérus förlag.

Johan Tunberger:

"Den dolda alliansen":

Dubbelpolitik

Mikael Holmström har med boken "Den dolda alliansen – Sveriges hemliga Nato-förbindelser" (Atlantis, 2011) presterat ett storverk, anser Johan Tunberger.

Under nästan ett decennium har Mikael Holmström med långa avbrott för sitt arbete som försvarsreporter på *Svenska Dagbladet* intervjuat 140 svenskar och utlänningar med djupa insikter i förbindelserna med Nato samt lusläst litteraturen på området. En hel del om den svenska dubbelpolitiken är känt sedan tidigare, bl a genom Holmströms artikelserier i SvD och flera utmärkta avhandlingar, men boken tillför mycket nytt och framställningen väcker läs lust.

Den dolda alliansen

Holmström hänger ofta upp framställningen på betydelsebärande episoder. Den enligt min mening starkaste ögonblicksbilden är när han beskriver hur norske försvarsstabschefen under Polenkrisen 1980 oväntat dyker upp hos sin svenske kollega Bengt Schuback och överlämnar dokument från Natos militärkommitté!

Efter flera avslöjanden om dubbelpolitiken har bilden varit att samspelet med Nato klingade av på 70- och 80-talen. Utredaren Rolf Ekéus kom i den säkerhetspolitiska utredningen (SOU 2002:108) fram till att västkontakterna avtagit efter 1969. Likafullt hittar Holmström i samma utrednings arkiv en uppteckning från ett samtal som kommittén haft med Anders Thunborg

– som ju var en mycket insatt nyckelspelare – där denne hävdade att såväl det politiska som det militära samarbetet intensifierades under 70- och 80-talen. Men det skedde man mot man och sattes inte på papper. Detta är bara ett av åtskilliga exempel på hur Holmström snärjer Ekéus, och läsaren får bilden av att denne masserat, eller valt att bortse från, tillgängligt underlag för att inte dubbelheten i neutralitetspolitiken måtte framstå alltför bjärt.

Holmström illustrerar utförligt och livfullt detaljerna i det som Thunborg pekat på. Metoden med täta personliga kontakter utan att något sattes på pränt var grundregeln. I boken skildras hur vänskapliga besök hos utländska motparter och dito återbesök var legio, men även hur Nato hade förberedda utrymmen i den svenska regeringens och militärledningens berggrum i den s k Zonen.

Särskilt intensiva var kontakterna naturligen med norrmän och danskar. Uppenbarligen höll man varandra väl informerade om strategi och planer, bl a för att i ett skärpt läge inte komma i vägen för varandra. Även sambandsnäten mellan länderna byggdes ut och moderniserades.

Beträffande förhållandet till USA finns nog åtskilligt mer att utröna, men Holmström redogör bl a för planer att und-

...en avklädd

sätta Sverige med Special Forces, US Air Force och marinkåren.

Åtskilliga svenska officerare intervjuas. Deras utsagor andas att det var självklart att Sverige skulle bli *friendly neutral* eller medkrigförande till Nato i händelse av krig. Och det är nog till syvende och sist sant med tanke på att både öst och väst skulle ha passerat svenskt luftrum och att det då hade gällt att hamna på "rätt sida". Men de konvulsioner som skulle föregått ett sådant ställningstagande antyds bara i intervjun med Carl Bildt: "Att pressa Sverige till eftergifter var nog det (sovjetiska) huvudalternativet – och tilltvinga sig tillträde till vissa delar". Hade det inte blivit desto svårare att i tid fatta "rätt" beslut allteftersom neutralitetsretoriken skruvades upp till alltmer "orubbliga" nivåer, frågar jag mig.

Just beslutsfattande var centralt vid Försvarshögskolans kurser, framgår det. Genom att delta i krigsspel fick många tusen militärer, tjänstemän i kanslihuset och myndigheter liksom civila toppchefer en handfast introduktion till de påfrestningar som kunde drabba landet i kris och krig. I dessa spel blev Sverige regelmässigt angripet av Sovjetu-

nionen och därmed hade neutraliteten spelat ut sin roll. Den roll som FHS spelade för att ge den svenska eliten en mer realistisk syn på neutralitetspolitiken och dess möjligheter vid hot mot Sverige kan svårigen överskattas.

"Den dolda alliansen" har välförtjänt prisats i åtskilliga recensioner, men väckt anmärkningsvärt få reaktioner. Det är samma mönster som vid tidigare avslöjanden om dubbelpolitiken. En förklaring kan vara

att många, politiker, militärer och vanliga människor, känner olust över, och vill förtränga, att de varit förda bakom ljuset och därmed okunniga om det som var självklart i Moskva och Washington. Men snopenhet är ett dåligt skäl att inte läsa boken. ■

Johan Tunberger är överingenjör

Mikael Holmström: *Den dolda alliansen*. Atlantis 2011.

Foto: Marcus Boberg/Försvarsmakten

För många människor är försvarets roll nära förknippat med värnandet av nationell fred och frihet liksom av den demokratiska rättsordningen. Bilden visar flaggans halande på Kastellholmen.

Robert Egnell och Jacob Westberg:

Varför har vi en försvarsmakt?

I en artikel i förra numret av **vårt försvar** beskrev Wilhelm Agrell hur de grundläggande motiven för den svenska försvarsmakten förändrats efter kalla krigets slut. I denna artikel avser vi att analysera frågan om de militära maktmedlens motiveringsgrunder med utgångspunkt i faktorer bortom den svenska kontexten och dagens insatsmiljöer. Vi har därför valt att bredda frågan till ett större och mer filosofiskt problemkomplex som gäller mo-

tiven för och emot upprätthållandet av *nationella våldsmonopol avseende militära maktresurser*. Är det självklart att alla länder ska ha ett sådant våldsmonopol, vilka interna och externa syften fyller ett sådant monopol och vilka alternativ finns det till det nationella våldsmonopolet?

Våldsmonopolets historiska rötter

I de feodala system som dominerade stora delar av Europa under de århundraden som

föregick uppbyggnaden av det europeiska statssystemet under 1500- och 1600-talen var kontrollen över militära maktmedlen decentraliserad och bortom furstens direkta kontroll. De militära maktmedel som behövdes för att upprätthålla den inre stabiliteten i riket och skydd mot olika former av yttre hot skapade dåtidens makt-havare genom ett system där lokala stormän erbjöds kontroll över ett landområde mot löfte att för en begränsad tid varje år

bistå kungamakten med väpnade resurser. Utöver detta anlätades även legosoldater vars tjänster kunde upphandlas av krigsherrar som tillhandahöll väpnade maktresurser till den som betalade bäst.

Båda dessa system var från den begynnande centralmaktens perspektiv förknippade med allvarliga brister. Förläningen av mark till en svärdsadel innebar att kungamakten egen ekonomiska maktposition undergrävdes och att krigsmaktens lojalitet till den egna staten var beroende av personliga band, vilket ledde till återkommande inbördeskrig och tronföljdsstrider. De tidsbegränsningar som de feodala kontrakten innehöll omöjliggjorde även längre sammanhållna militära operationer. Användningen av legosoldater innebar också ett risktagande eftersom dessa snabbt kunde byta sida i en konflikt om den egna staten inte längre stod som högstbjudande. Dessa svagheter i den medeltida organiseringen av krigsmakter påtalades redan av den italienska renässansfilosofen Niccolò Machiavelli som ansåg att kontrollen av egna militära resurser utgjorde grunden för den framgångsrika furstens maktutövning.

Svagheter i den medeltida krigsmaktens organisation lade även grunden för en historisk utveckling där de stater som tidigt lyckades centralisera den militära makten, bland annat Sverige, expanderade på övriga staters bekostnad och på så sätt tvingades fram en mer allmän centralisering av de militära maktmedlen i Europa. Det sprids sedan över världen genom kolonialisering och imitation från andra staters sida. Centraliseringen av tvångsmakten, vilket monopoliseringen av de militära maktmedlen var en del av, låg dock inte bara i de styrandes eget intresse. Som bland annat den brittiska filosofen Thomas Hobbes hävdade i det klassiska

1600-talsverket *Leviathan* var alternativet till en stark ordningsskapande centralmakt anarki, ett allas krig mot alla, och en situation där ett gemensamt rättssystem skulle ersättas av djungelns lag om den starkes rätt att gynna sina egna intressen.

Med den franska revolutionen och Napoleonkrigen inleddes en ny era i fråga om de militära maktmedlens mobilisering och motiveringsgrunder: tanken att hela folket skulle kunna mobiliseras i krigförande syfte. Med nationalismen som ideologisk grund gick utvecklingen sedan vidare mot 1800- och 1900-talets stora folkkrig där kriget blev en kamp för nationers intressen och överlevnad, istället för ett instrument för kungar och furstar att vinna rikedom och territoriell makt.

Civilmilitära relationer i alla stater innehåller dock en paradox – hur skapar man en stark militärmakt och ändå bibehåller kontrollen över den? Flera länder har försökt undvika våldsmonopol och den centrala maktkoncentration som detta för med sig genom att t.ex. skapa flera olika arméer eller säkerhetstjänster inom det egna systemet. USA är det främsta exemplet där nationens grundare begränsade den federala regeringens makt genom att skapa milisgrupper på delstatsnivå för att fungera som en motvikt till den reguljära armén. Ett sådant val förutsätter dock att landet inte hotas av en stark yttre fiende eller stora interna motsättningar, vilket också erfarenheterna från det amerikanska frihets- och inbördeskriget vittnar om.

Den minskade risken i Europa för nya mellanstatliga krig har inneburit att allt hårdare besparingskrav riktats mot många europeiska försvarsmakter samtidigt som behovet av att följa med i en accelererande teknikutveckling och tillkomsten av nya internationella uppgifter skapat nya kost-

nader. Denna utveckling handlar dock om mer än kronor och ören. Övergången från ett invasionsförsvar till ett insatsförsvar innebär att själva motiveringsgrunderna för försvarsmakten förändrats och det är detta som nödvändiggör en bredare diskussion kring försvarets organisation och grundläggande interna och externa funktioner.

De militära maktmedlens interna och externa funktioner

Upprättandet av ett statligt våldsmonopol hade sin grund i strävan att motverka osäkerhet och anarki. Våldsmonopolet kom med tiden även att ses som så självklart att det i enlighet med en inflytelserik definition av Max Weber kom att ses som själva definitionen på en stat. I många västliga demokratier är denna grundläggande interna säkerhetsfunktion trots detta närmast bortglömd och våldsutövningen utförd av polis snarare än militärmakt. Den interna funktionen är dock fortfarande högst relevant i många sönderfallande eller auktoritära stater även på 2000-talet och en generell avveckling av de nationella krigsmakterna skulle riskera att skapa fler sönderfallande stater regioner med etniskt och kulturellt heterogena stater.

De militära maktmedlens interna funktioner begränsar sig emellertid inte till uppgifterna att förhindra inbördeskrig och uppror. De kan även bidra till att avvärja icke-militära hot mot samhällets funktionalitet, exempelvis i fråga om nationell krishantering. Avsaknaden av de många och ständigt redo värnpliktsförbanden har varit tydliga i stormen Gudruns och andra katastrofers hantering. De senaste åren har även nya hot kopplade till gränsöverskridande icke-statliga aktörer tillkommit, vars bemötande skulle underlättas av en samverkan mellan civila och militära resurser även inom det egna landets gränser. Den totalförsvarstanke som vi i Sve-

rige släppte på 1990-talet kan därför få en förnyad aktualitet.

När vi idag tänker på de militära maktmedlens funktion är dock de externa funktionerna att värna om statens överlevnad, välfärd och territoriella integritet gentemot yttre militära hot fortfarande den överordnade funktionen. Liberalismens och den moderna nationalekonomins fader Adam Smith, uttrycker i *Nationernas välstånd* att "The first duty of the sovereign, that of protecting the society from the violence and invasion of other independent societies, can be performed only by means of a military force".

De externa funktionerna kan delas in i offensiva och de-

fensiva syften. För svensk del kan det framstå som obekvämt att prata om "Försvarsmaktens" offensiva roll och det kan dessutom hävdas att den militära maktutövningen i offensiva syften senast var aktuell under krigen 1812-14. Då glömmer man emellertid den långa historia Sverige har av internationella fredsinsatser som utöver de altruistiska motiven också syftar till att främja svenska intressen och maximera Sveriges ställning och prestige i det internationella systemet. Ett avskaffande av den svenska "offensiva" militära förmågan skulle därför innebära att landet överlåter inflytandemöjligheter inom detta område till andra stater.

De militära maktresursernas defensiva syften belyses med all önskvärd tydlighet genom Mao Zedongs gamla maxim: "varje land har en armé, sin egen eller någon annans". Hur förhåller vi oss till det i en miljö där vissa påstår att externa hot inte längre existerar?

Det råder inga tvivel om att invasionshotet mot Sverige minskat dramatiskt i betydelse sedan kalla krigets slut och att mellanstatliga konflikter i vårt närområde ter sig som osannolika inom en överblickbar framtid. Detta är emellertid ett resonemang som har stora begränsningar. För det första är det kortsiktigt då historiens cykliska natur visat sig som allra tydligast då det gäller krig

Det militära maktmedlet utgör statens yttersta repressionsinstrument. Här representerat av korvetterna HMS Stockholm och HMS Göteborg.

och konflikter. För det andra bör vi fråga oss varför invasionshotet idag upplevs som litet och hur denna uppfattning skulle påverkas av en generell nedrustning inom EU-kretsen. "Si vis pacem, para bellum" är en gammal paradox som tidigare i historien kan hävdas ha tjänat fredens intressen genom att bidra till en militär maktbalans där vetskapen om militära motmedel avskräckt potentiella fredsstörare. En generell nedrustning i väst skulle därmed kunna ses som en inbjudan till diktaturer att tala militärt maktspråk. En unilateralt svensk nedrustning skulle innebära att balansen i vårt närområde ruckas och att vi överlåter åt andra att sköta för-

svaret av våra gränser och göra bedömningar om vilka kränkningar av dessa som bör föranleda motåtgärder.

Internationaliseringen och privatiseringen av militära maktmedel

Det finns alltså som vi ser det ett fortsatt behov av militära maktmedel för att säkerställa interna och externa säkerhetsmål av både defensiv och offensiv art. Men i vilken utsträckning behöver detta även omfatta det nationella våldsmonopolet?

Det finns i samtiden flera utvecklingsprocesser som utmanar våldsmonopolet. Ett exempel på detta är uppluckringen av suveränitetsprincipen och den ökade användningen av FN-stadgans möjligheter till fredsframtvingande insatser utan medlemsstaternas samförstånd. Detta omfattar även 2000-talets utveckling av principen om världssamfundets skyldighet att skydda civilbefolkning mot massiva övergrepp från även den egna statsmaktens sida.

Dessa utvecklingar skulle i förlängningen kunna leda till upprättandet av ett fungerande system för kollektiv säkerhet där FN:s medlemsstater tar ett gemensamt ansvar för att skydda stater och befolkningar mot övergrepp från enskilda stater eller regimer. Mellankrigstidens negativa erfarenheter har dock visat att vägen till drömmen om att stater kan förlita sig på världssamfundets insatser vid ett anfall från en annan stat, eller "Zum ewigen Frieden" i Immanuel Kants tappning, är mycket lång. FN har alltför många begränsningar för att stater helt och fullt kan ta risken att förlita sig på organisationen i dessa frågor.

En annan intressant utmaning mot det nationella

våldsmonopolet är det intensifierade multilaterala samarbetet inom Norden och Europa i frågor som rör militär styrkeproduktion, förmågebredd och internationella operationer. Detta försvarssamarbete syftar till att skapa en gemensam förmåga att agera i olika situationer och att ge ekonomiska samordningsvinster. Även inom dessa samarbeten förbehåller sig de inblandade staterna rätten att fatta beslut om när och hur nationella militära resurser ska användas, men om integrationen och samordningen leder till en långtgående specialisering och arbetsdelning så kommer samordningsvinsterna leda till minskad nationell förmåga att agera självständigt.

En tredje utmaning mot det nationella våldsmonopolet utgörs av den ökade privatiseringen av militära resurser. De privata säkerhetsföretagen har idag rört sig långt bortom enskilda individers och företagens säkerhet. De fyller centrala funktioner för många staters militära förmåga inom områden som logistik, säkerhetssektorreformer och även under rättelsetjänst. I delar av världen har de även mera kontroversiellt använts i rent stridande funktioner. Det är svårt att förutspå hur långt denna utveckling kommer fortsätta.

Sammanfattning

De militära maktmedlens specifika syften och organisation har sett olika ut i olika historiska sammanhang, men behovet av militära resurser har alltid funnits och kommer att kvarstå även i en värld där de nationella våldsmonopolen urholkats ytterligare. Trots att alternativ till det nationella våldsmonopolet blir alltmer tydliga finns det anledning till försiktighet. Historien förmedlar avskräckande exempel för många av dessa alternativ. ■

Robert Egnell och Jacob Westberg är båda filosofie doktorer och tjänstgör vid Försvarshögskolan.

Foto: Försvarsmakten, Håkan Nyström

Wilhelm Agrell:

Att svara med rätt mynt

Denna text är en fristående fortsättning på min artikel i föregående nummer av **vårt försvar**, en fortsättning som framförallt aktualiserats genom terrorattentaten i Norge och behovet av att sätta en extremhändelse som denna i ett större sammanhang och koppla den till övergripande frågor om innebörden av begrepp som försvar, samhällsskydd och säkerhet.

Foto: Privat

Wilhelm Agrell

I september 2011 var det tio år sedan de förödande terrorattentackerna på mål i USA, för alltid symboliserade av de brinnande tvillingtornen. Medan kaoset kring katastrofplatserna ännu pågick med frenetiska räddnings- och röjningsinsatser restes den ofrånkomliga frågan överallt, hos de högsta beslutsfattarna, i media och hos chockade och omtumlande åskådare runt om i världen: Hur skulle USA svara? Vad var innebörden av försvar i en situation som denna och mot en angripare som förintats tillsammans med sina offer?

Denna sommar, tio år efter de terrorattacker i USA vars långsiktiga innebörd ännu inte till fullo kan överblickas, drabbades Norge av ett angrepp med samma slags plötlighet och ofattbar omfattning. Bombattentatet i Oslo slog sönder en stor del av statsledningens infrastruktur och massmorden på Utøya blotade vidden av vanliga civilas skyddslöshet mot en målmedveten och välutrustad gärningsman. Hur skulle Norge svara på det som statsministern i ett av sina första uttalanden betecknade som den värsta na-

tionella katastrof som drabbat landet sedan andra världskriget? Och vad var innebörden av försvar inför detta terrorns 9:e april och ett hot från ett håll som ingen på allvar tycktes ha räknat med?

Skydda landet

När väl den norska regeringen omedelbart efter det tyska anfallet 1940 gjort sig av med den saktfärdige överbefälhavaren Laake fick hans efterträdare den kortfattade och entydiga uppgiften att försvara landet. Då var det, som vi vet, redan för sent. Fienden fanns innanför portarna och försvararen var och förblev på efterhand. Samma mönster, fast i ett mycket mer komprimerat tidsperspektiv, utspelade sig på förmiddagen den 11 september 2001, från den första indikationen på att ett flygplan blivit kapat tills det nordamerikanska luftförsvaret lyckats få fram insatssklara resurser och få grepp över luftläget. Motsvarigheten kring den norska förvirringen och tidsförlusten fanns bland annat i de tidsödande försöken att koppla samma en telefonkonferens mellan Vita huset och berörda myndigheter

för att klara ut den oförutsedda frågan om eldtillstånd mot civila luftfarkoster.

I Osloattentaten 2011 har denna fråga om förlorad tid kommit att fokuseras på massmorden på Utøya och det som i de första meddelandena som gick ut via NRK beskrevs som en pågående situation. Hade polis och försvarsmakt kunnat göra mer för att stoppa dödan- det? Vem hade befogenhet att fatta de beslut som hade erfordrats? Och vad innebar i detta fall, liksom den 11 september, *the Fog of War*, den oklara lägesbilden och åtföljande risk för fel- och överreaktion?

När väl frågan om eldtillstånd under trycket av fyra kapade trafikplan avgjorts lokaliserade flygtrafikledningen ett oidentifierat lågflygande eko över centrala Washington. Men det eko som var på väg att utlösa den vapeninsats som nu var både beslutsam och praktiskt möjlig visade sig i sista stund vara en sjuktransport med en ambulanshelikopter.

Utrymmet för att improvisera ett skydd när väl ett plötsligt och till sin form och omfattning oväntat angrepp är ett faktum är om inte obefintli-

ga så kraftigt begränsade. Tur-
ren, ovarsidan av Clausewitz
berömda friktion, kan visser-
ligen ibland spela försvararen
i händerna, som fallet var vid
sänkningen av den tyska an-
fallsstyrkans huvudenhet kryss-
saren *Blücher* i Oslofjorden den
9 april 1940. Regeln är dock
att friktionen verkar åt andra
hållet, att den förstärker obe-
slutsamhet, oklar ledning och
små felprioriteringar med vitt-
gående följder. Vid insatsen på
Utøya innebar varje sådan frik-
tion förlust av tid – och i det-
ta fall även människoliv. Hu-
ruvida det är rimligt att lasta
någon för detta får den norska
undersökningskommissionen
klarlägga. Men det vore felak-
tigt att överlag likställa friktion
med tjänstefel; friktionen kan
man inte lagstifta eller regle-
mentera bort.

Slå tillbaka

Det akuta anfallsskedet den 11
september var över redan när
det militära ledningssystemet
definierade situationen som ett

pågående flygangrepp mot den
nordamerikanska kontinenten.
Men ingen kunde i det ögon-
blicket avgöra det vi vet idag,
att det bara fanns fyra kapar-
grupper, och garden måste där-
för hållas uppe tills läget kunde
överblickas, på samma sätt som
den norska polisen och för-
svarsmakten genomförde om-
fattande operationer för att höja
säkerheten i hela centrala Oslo
och undersöka varje indikation
på misstänkt verksamhet. Pre-
cis som med de fyra flygplanen
fanns ganska länge under det
akuta skedet en osäkerhet om
hur många gärningsmän som
var aktuella, om den först grip-
ne också var den ende.

11-septemberkaparna var
inga ensamma galningar. Bak-
om dem fanns struktur och
resurser under samlingsnam-
net Al Qaida, det som skulle
bli världshistoriens dittills mest
omtalade och fruktade terro-
ristgruppering, som inte var
en organisation men ändå för-
målade uppträda som en, som
hade förmåga att mutera och

dyka upp på nya fronter och
vars ledargarnityr med tiden
mest framstod som skuggfigu-
rer ute i cyberrymden.

USA var 2001 en odisputa-
bel världsmakt, centrum i det
många då betecknade som ett
unipolärt världssystem där lan-
det, i kraft av sin ställning, kun-
de räkna med att andra, både
de större och de mindre län-
der, skulle sluta upp bakom den
förda politiken. Tydligast visa-
des detta direkt efter 11-sep-
temberattackerna då Nato för-
klarade sig berett att för första
gången tillämpa alliansens kol-
lektiva stödklausul, men inte
med de europeiska alliansmed-
lemmarna utan med USA som
det angripna landet.

En förutsättning för detta
var att den amerikanska stats-
ledningen definierat terror-
attackerna som ett väpnat an-
grepp och åberopat FN-stad-
gans rätt till självförsvar. Där-
med hade terrorattackerna och
de förmodade anstiftarna i Al
Qaida inrangerats i en traditio-
nell säkerhetspolitisk begrepps-

Foto: Försvarsmakten

I samband med hot om eller ett direkt terroristangrepp har Försvarsmakten en bred kapacitetsportfölj som kan stödja samhällets övriga aktörer, bland annat polisen. Bilden visar en övning där finska, norska och svenska SFOR-soldater griper en fingerad terrorist.

värld, de hade definierats som en väpnad motståndare mot vilket ett krig kunde förklaras. Det är oklart om vidden av detta explicita krig mot terrorismen från början stod klar. Kritiker som den brittiske krigshistorikern Michael Howard påpekade dock tidigt att krigsförklaringen var ett fatalt missgrepp, att begreppet krig innebar ett erkännande av en motparts makt-politiska status, något som i det aktuella fallet snarare stärkte än försvagade denne. Om Al Qaidas ledare velat provocera USA så hade man lyckats.

Problemen uppstod successivt i skärningen mellan terrorismens globaliserade ordning och den traditionella militärmaktens geostrategiska ordning. För att verka måste USA och dess tillskyndande allierade identifiera geografiska området, specifika mål och funktioner eller funktionskedjor. De överlägsna militära medlen måste riktas mot något som också svarade mot deras prestanda. Krigen i Afghanistan och Irak, liksom insatser i Pakistan, Jemen och Somalia kan ses som följden av dessa närmast tekniska betingelser, snarare än av övergripande kalkyler rörande maktutövningens långsiktiga konsekvenser. 2000-talets hittills mest omfattande serie av väpnade konflikter tycks inte ha formats av tanken på politikens fortsättning med andra medel, utan mera blivit politiken som en fortsättning på, eller snarare oplanerad konsekvens av, dessa medel.

Norge är ett i jämförelse litet land vars internationella tradition är av ett helt annat slag, trots deltagande i väpnade internationella insatser i Afghanistan och Libyen. Men en avgörande punkt, kanske den helt avgörande, var det tidiga konstaterandet att gärningsmannen var infödd norrman och att han hade agerat ensam utifrån en världsbild som han bokstaveligt talat själv klippt och klistrat ihop. Det fanns, så vitt den norska polisen hittills kunnat

klarlägga, varken direkta eller indirekta medbrottslingar. Frågan om att slå tillbaka hade nog av uppenbara skäl aldrig rests på samma sätt som efter 11 september om dåden utförts av islamister. Men den ensamme norrmannen med sin förvridna bild av hur landet skulle renas från multikulturell smitta gjorde saken både lättare och svårare. Det fanns ingen att slå tillbaka mot, ingen bakomliggande organisation eller gruppering att utkräva ansvar från, att upplösa och oskadliggöra. Men just bristen på detta innebar samtidigt att händelsen inte på samma sätt som 11-septemberattackerna kunde definieras som ett entydigt, avgränsbart och framförallt åtgärdbart säkerhetshot. Om fienden var en förvriden tanke, hur skulle då ett meningsfullt försvar se ut?

Reaktioner och proportioner

Krigmetaforen efter 11-september var framförallt ett sätt att samla ett chockat USA, att vädja till patriotism och djupt rotade känsla av nödvändigheten av att stå upp mot en fiende, liksom av föreställningen om *det goda kriget*, att krig inte bara varit rättfärdiga utan också lagt grunden för nationens storhet och välstånd. Samtidigt öppnade kriget mot terrorismen för den process där krigets lagar och den internationella humanitära kom att urholkas, samtidigt som det medborgarrättsliga skyddet för den enskilde kom att försvagas över hela västvärlden på ett sätt som inte förekommit sedan det kalla krigets höjdpunkt från slutet av 1940-talet till mitten av 1960-talet. Det är inte så mycket 11-septemberattackerna i sig som fått djupgående och varaktig inverkan i dessa avseenden, utan de former som reaktionen kom att få.

Attackerna i Oslo bär också på frön till sådana reaktioner och följder i flera led. Hur var det möjligt att rent fysiskt komma så nära statens nyckelinstitutioner? Hur kunde gärnings-

mannen fritt inhandla och till och med importera komponenter till sin sprängladdning? Vilken roll spelade hatet på nätet? Eller den förda politiken? Om fienden fanns innanför porten så är det också hit reaktionerna kommer att riktas också efter det att det första skedet av chockens och sorgens enighet klingat av. Hur skall det öppna samhället skyddas mot sig själv?

Med anledning av att det snart gått en månad sedan dåden i Oslo intervjuades den norske statsministern Jens Stoltenberg i *Svenska Dagbladet* den 21 augusti. Han tog emot reportern i sitt hem som hastigt hade fått iordningsställas som ett provisoriskt kansli. De fysiska skadorna på regeringsbyggnaderna var förödande men regeringen kunde fortsätta att verka, visserligen med trängsel och kö till de fåtaliga skrivarna. Av Stoltenbergs resonemang framgick tydligt att den kritiska faktorn för honom inte handlade om infrastruktur utan om symboler och att det var där han såg sin viktigaste roll, i att slå an tonen och hålla på proportionerna. Mot slutet av intervjun förklarade Stoltenberg att han fortfarande inte uttalat attentatsmannens namn offentligt. Han underströk att han inte gett sig själv något absolut förbud att använda namnet: "Men jag har varit noga med att det han gjort och det han står för inte skall få mer uppmärksamhet än nödvändigt".

Själva förhållningssättet skiljer sig inte bara i tonläge utan också på ett principiellt plan från den amerikanska reaktionen ett decennium tidigare. Försvar handlar också – och kanske ytterst – om att inte oavsiktligt spela med i angräparens spel, att inte svara med samma mynt utan med demokratis och rättsstatens, inte som ett utslag av brist på fasthet utan av det motsatta, att det är här kärnpunkten i försvaret av samhället och dess bärande immateriella strukturer ligger. ■

Wilhelm Agrell är professor.

Erik Cornell:

Sviktar Turkiets västanknytning?

Turkiets premiärminister Recep Tayyip Erdogan. Foto: Wikipedia

I snart ett halvsekel har turkarna tävlat på den hinderbana som vägen till EU visat sig vara. År 1963 slöt EG och Turkiet ett associationsavtal, som trädde i kraft 1964. Enligt detta skulle en tullunion uppnås i tre steg och ta ett tjugotal år i anspråk. Därav blev intet och i stället gjordes tilläggsavtal, förhandlingar om återupplivning och förnyad medlemsansökan. Under tiden hann Sovjetunionen upplösas och Östeuropas länder återfå sin frihet – och därmed förtursrätt till medlemskap.

Deras brådska med att hamna i den trygga europeiska gemenskapen kunde nog de turkiska bröderna i Nato-alliansen förstå – men hade desto svårare att förlika sig med upptäckten att de även därefter måste sitta kvar i väntrummet. En misstro mot EU:s avsikter vann insteg, särskilt när man trodde sig finna att förhandlingen liknade en orientering med rörliga kontroller – när man närmade sig en kontrollstation så verkade den flyttas.

Motståndet mot Turkiets EU-anknytning har många bottenar och har återoppat både sak- och svepskäl. En obestridlig svårighet låg i ekonomisk efterblivenhet, en stor, utvecklade jordbrukssektor och överskott på arbetskraft som skulle spränga ramarna för den gemensamma jordbruks- och arbetsmarknadspolitiken, särskilt sedan man prioriterat östutvidgningen.

Men århundradens turkskräck dröjde också kvar i de europeiska folkdjupen. Muslimerna hade erövrat det Heliga landet, Iberiska halvön och det Bysantinska riket med Balkan från de kristna. Med möda hade man trängt tillbaka dem från Spanien och befriat Balkan. Det enda som kunnat ena alla Europas inbördes rivaliserande nationer var behovet av gemensamma ansträngningar för att häva turkarnas belägringar av Wien.

Hörde muslimer verkligen hemma i Europa? Varför skulle man välkomna Turkiet som medlem, särskilt som det inom kort torde bli den folkrikaste av dem alla? Detta var en folklig reaktion som i politiskt medvetna kretsar förstärktes av militärens roll i turkisk inrikespolitik. Politiserande generaler är en styggelse för varje demokrati, och militärregimer har ingen plats i EU. Och sedan demokratins genombrott i Turkiet strax efter andra världskriget har turkisk militär ingripit nära nog vart tionde år för att återställa lag och ordning när landets politiska partier misslyckats därmed.

Inrikespolitiskt virrvarr

Atatürks Republikanska folkparti (CHP) styrde landet auktoritärt och genomdrev på 1920-talet en kulturrevolution för att förvandla det muslimska osmanska riket till en sekulär europeisk republik efter fransk förebild. Kristen tideräkning och latinskt alfabet infördes, sharia ersattes med europeiska lagar i översättning, slöja och fez förbjöds. I målsättningen ingick att skapa en parlamentarisk demokrati, och till den ändan beslöt man att inför 1950 års val dela partiet i två – de mer konservativa och religiöst engagerade medlemmarna bildade det Demokratiska partiet (DP) som vann en klar seger. Restriktionerna mot religionsutövning mildrades omgående men samtidigt undergrävdes ekonomin genom stora jordbrukssubventioner vilket ledde till valframgångar för CHP.

Då begärde DP militärens bistånd för att upplösa CHP – vilket föranledde den till att göra en statskupp, upplösa DP samt utlysa nyval. En inrikespolitiskt orolig period inleddes med stora motsättningar mellan de politiska partierna som också spred sig till dittills okända företeelser som utbrett gatuvåld. För att stävja detta riktade militären 1971 ett ultimatum till regeringen med hot att ingripa om inte lag och ordning upprätthölls. Nyval hölls och den inrikespolitiska splittringen förvärrades genom tillkomsten av ett nationalistiskt och ett religiöskonservativt parti.

Under 1970-talet avlöste elva regeringar varandra och oljekrisen slog hårt mot Turki-

Foto: Scandinavian StockPhoto

Turkiets geostrategiska belägenhet mellan väst och öst har genom historien gjort landet till en central aktör. Bilden visar templet Augustus i Ankara.

ets ekonomi. Gatuväldet växte ohämmat och till slut beräknades ett 20-tal turkar om dagen mista livet i terrordåd. Parlamentet skulle välja ny president men lyckades inte trots 114 omröstningar. År 1980 gjorde militären därför statskupp igen. Efter nyval 1983 inleddes en i stora drag lugn period som varade halvtannat årtionde. Men partisplittningarna vidmakthölls och efter 1995 förvärrades motsättningarna igen och därtill växte korrupsionsskandalerna liksom antalet kortvariga och handlingsförlamade koalitionsregeringar.

Demokratis betydelse

En viktig omständighet må särskilt betonas. Under hela den skildrade perioden, från 1950 års val till långt in på 1990-talet, röstade 80% av de turkiska väljarna envist på de demokratiska partierna, med drygt 40% till höger om mitten och knappt 40% till vänster om mitten. Men partikäbbel och korrupsion florerade och de religiösa framställde sig som det hederliga alternativet. Vid valet 1995 sjönk rösterna på demokratiska partier till 70% -nivån och det religiösa partiet blev, om än med smal marginal det största och bildade en koalitionsre-

gering som avgick efter militära påtryckningar. Partiet ansågs ha missbrukat såväl sin utnämningssmakt som allmänna medel och upplöstes av domstol. Vid 1999 års val sjönk stödet för demokratin till 60% och splittningen lamslog parlamentet.

Folkets inställning till militären har varit entydig och paradoxal. Man vill inte ha militärstyre men har föredragit det framför politiskt våld. Militären säkrade sitt inflytande genom Nationella säkerhetsrådet samt åtnjöt ett utbrett folkligt förtroende genom bred rekrytering och genom att varken vara korrupta eller eftersträva den politiska makten utan att efter varje kupp programenligt återvända till kasernerna – men när de presenterade egna alternativ till de politiska partierna fick dessa inga röster.

Däremot kan man lasta politikerna för ansvarslöshet genom att inte ha försökt att lösa motsättningar med politiska medel utan att ha agerat som om de levde i tryggt medvetande om att staten var försäkrad mot sammanbrott om de inte lyckades – och att denna försäkring var militärens självpåtagna plikt att utgöra garanten för Atatürks mål – den sekulära och demokratiska republiken.

Men militären skall också klandras för att inte ha kompromisslöst fullföljt en sekulär politik utan att efter 1980 års kupp ha lanserat den så kallade turk-islamska syntesen. I syfte att skapa en motvikt mot vänsterideologi återinfördes obligatorisk religionsundervisning även för icke-sunniter – den påtvingades alltså båda de stora grupperna sekulärister och de religiöst liberala och antidogmatiska aleviterna, som omfattar omkring en fjärdedel av befolkningen och som i århundraden diskriminerats och förföljts som kättare av sunniterna.

Vindkantring

Vid millennieskiftet var det tydligt att Turkiets politiker lett in landet i en återvändsgränd. Ingen livskraftig regering kunde bildas, ekonomin vansköttes, inflationen ökade och förhandlingarna med EU gick i stå. Den demokratiska högern hade i ett halvsekel varit den ledande politiska kraften men förlösade till sist sitt förtroendekapital och slogs, liksom dess koalitionspartner nationalisterna, ut ur parlamentet vid 2002 års val. Av övriga partier överlevde bara Atatürks CHP, vilket en tid varit utanför parlamentet. Under tiden hade ett nytt religiöst parti (AKP, på engelska JDP) bildats med en måttfullare framtoning och visat sin duglighet på det lokala planet, främst i Istanbul. Som enda röstvinnande parti till höger om mitten blev det den stora segraren i valet.

Då enbart två partier kom in räckte AKP:s 36% till två tredjedelar av mandaten och till att bilda regering under premiärministern Recep Tayip Erdogan. Denne var förvisso uttalat religiös men hade också Turkiets anslutning till EU i sitt partiprogram. Detta hade länge varit en inrikespolitisk stridsfråga, då de demokratiska partierna både till vänster och höger prioriterat medlemskap i EU medan nationalisterna och de religiösa varit motståndare.

Nu fick snart sagt alla an-

ledning att känna sig tillfredsställda med den utformning som den turkiska inrikespolitiken tog med det nya årtusendet. Erdogans politik blev otvetydigt framgångsrik och vann genklang i EU-kretsen, där man är van vid kristdemokratiska partier som följer Jesu påbud att ge åt Gud vad Gud tillhör och åt kejsaren vad kejsaren tillhör – de skiljer på politik och religion vilket är rättsstatens grundprincip. Ekonomin utvecklades väl och levnadsstandarden ökade märkbart för varje år. Inflationsbekämpningen fördes också skickligt och en valutareform genomfördes. Det normaliserade antalet nollor på sedlarna bidrog till intrycket av ökad stabilitet.

Presidentvalet 2007 ledde till en kris, när AKP sökte utnyttja sin ställning till att utse en religiös president. De sekulära organiserade folkliga protester och militären varnade regeringen. Men AKP utlyste nyval och lyckades bli återvalt som största parti trots att nationalistpartiet återtog sin plats i parlamentet. Med en majoritet som grundades på en dryg tredjedel av väljarna kunde AKP genomdriva valet av sin kandidat till president och innehade därmed alla de viktigaste posterna, statschef, talman och premiärminister. Det sekulära inflytandet på utnämningsspolitiken gick förlorat och AKP fick fria händer.

Sekulär misstro

Landets sekulära kretsar hade från början uttryckt sin misstro mot den nya regeringens oroad tendenser till att föra en religiös återställarpolitik. Symbolfrågor som beslötning, helnykterhet, fasta och andra klädoch matvanor ansågs spela allt större roll för rekrytering, anställning och befordran. Så länge oppositionen haft presidentposten hade särskilt utnämningen av sekulära domare kunnat tryggas men till sist gick också den förlorad. Oppositionspresen började trakasseras och statliga kontrakt dirigeras till bolag

som hade goda kontakter med AKP. Olika exempel på favorisering och annan statlig korrup-tion blev allt vanligare.

Också utrikespolitiskt inträffade nyordningar. Banden till Israel tonades ned och förbindelser med islamiska länder intensifierades. Särskild uppmärksamhet väckte kontakter i kärnkraftsfrågor med Iran, med Sudan i Darfurkrisen samt det spektakulära stödet till flottiljen av islamistiska aktivister i Gazainsatsen i juni 2010. Turkiets nyorientering av sin regionalpolitik signalerade en lika drastisk omprövning av dess roll i världspolitiken. Den nuvarande utrikesministern Ahmet Davitoglu visade sig ha skrivit en bok som var inte bara klart antivästlig utan också en partsinlaga till förmån för en islamsk världsordning. Situationen förvärrades av att Erdogan tidigare gjort oförsiktiga uttalanden som att jämföra demokrati med en spårvagn. Man följer med till valfri hållplats och där stiger man av.

Håller Turkiet på att ompröva sin snart hundraåriga strävan efter att bli en västlig demokrati? Regeringens ord och handlingar har blivit påtagligt motsägelsefulla. Men även om det finns många religiöskonservativa turkar så är det svårt att föreställa sig någon majoritetsuppslutning bakom en sådan politik.

Det kan inte heller förnekas att den sekulära Turkiska republiken under 1900-talet överglänt alla andra muslimska länder i industrialisering, demokratisering och välfärd. Inom landet har genom årtiondena sekulära, religiösa och nationalistiska folkgrupper trots nedärvda motsättningar förmått tygla tidigare våldsbenägenhet och leva sida vid sida. Förutom AKP:s anhängare finns det också några miljoner religiöst toleranta aleviter som kräver respekt och erkännande som fullvärdiga medborgare. I sydöst lever flera miljoner ännu icke helt integrerade kurder med egna

förhoppningar. Utspridda över hela landet bor miljoner sekulariserade medborgare, inte minst yrkeskvinnor, som inte är beredda att vrida klockan tillbaka.

Kan öst och väst mötas?

Pulsen på den turkiska folkstämningen togs hösten 2010 i en folkomröstning rörande författningsfrågor. Regeringen syftade till att beskära militärens maktbefogenheter, att ta ett fastare grepp över statsförvaltningen och rättsväsendet – exempelvis skulle fler domare i författningsdomstolen utnämnas av politiska instanser. På grund av regeringens lyckade ekonomiska politik och det utbredda stödet för författningsändringar, var dess framgång i omröstningen given. Men den vann med mindre marginal än väntat, 58 procent för och 42 mot.

Parlamentsval ägde sedan rum i juni 2011 och utgången blev likartad. AKP vann som väntat med cirka hälften av rösterna men förlorade sin kvalificerade majoritet och därmed sin exklusiva makt över författningsändringar. Valresultaten speglar en klyfta i valmanskåren och visade att en ansenlig del av folket markerat sitt stöd för de sekulära principerna och att motsatserna i det turkiska samhället måste överbryggas, inte vidgas eller hetsas mot varandra. Inte bara den Europeiska Unionen utan också den turkiska nationen måste byggas på en grundval av frivillig och ömsesidig anpassning.

Men om väljarna under ett halvsekel envist röstade på demokratiska partier – varför skulle de inte vara beredda att göra det igen? Frågan kan formuleras på ett annat sätt: kommer 2010-talets turkar att rösta i enlighet med sin turkiska nationalitet eller sin religiösa tillhörighet? Vill de styras av en regering som har folkets mandat eller av en som har Allahs mandat? ■

Erik Cornell har tidigare varit ambassadör, bland annat i Turkiet.

allmänna
försvarsföreningen

aff
FÖR FRED, FRIHET, FRAMTID

Bli medlem i aff!

Den svenska säkerhets- och försvarspolitik har genomgått stora förändringar under de senaste åren. Totalförsvarskonceptet har ersatts av begreppet samhällsförsvar. Hotbilden har vidgats och omfattar inte längre bara militära hot. Även Försvarsmaktens uppgifter har förändrats. Numera görs ingen skillnad på nationella och internationella insatser. Enligt det gällande konceptet skapas svensk säkerhet tillsammans med andra, genom samarbete i vårt närområde, men även globalt.

Dessa förändringar är inte oproblematiska och lösningarna inte självklara. De vägval som görs måste ständigt granskas och vara föremål för diskussion. Det är i denna roll som **allmänna försvarsföreningen (aff)** vill göra skillnad. Genom en aktiv säkerhets- och försvarsdebatt vill **aff** bidra till ökad kunskap och till ett ökat stöd från det svenska folket för insatser som skapar säkerhet. **aff** är en ideell organisation som är fristående från myndigheter och politiska partier vilket gör organisationen särskilt lämpad att vara en ledande aktör inom detta område.

För att lyckas med denna uppgift behöver **aff** många fler medlemmar.

Vi behöver Dig som medlem!

Medlemskap i **aff** kostar 200 kr/år (för personer som är yngre än 26 år är medlemsavgiften 100 kr/år). Som medlem kommer Du att få tidningen **vårt försvar** med fyra nummer per år. **vårt försvar** är Sveriges enda populärvetenskapliga tidskrift som behandlar säkerhets- och försvarspolitiska frågor.

Du kan bli medlem genom att lämna en intresseanmälan till **aff@aff.a.se**

I intresseanmälan skall ingå:

Namn och adress | Födelseår | e-postadress

Mer information om föreningen får Du genom att gå in på vår hemsida, **www.aff.a.se**. Där hittar Du även kontaktuppgifter till aff:s länsavdelningar. Det senaste liksom tidigare nummer av **vårt försvar** återfinns också på denna hemsida.

Vi hoppas att få se Dig som medlem i **aff**!

Maria Nyberg Ståhl
Ordförande i allmänna försvarsföreningen

Stefan Ring
Generalsekreterare